

Sissel Tone Øie Eid

Barn av rusmisbrukere

- En kvalitativ studie om hvordan voksne opplevde å være barn av rusmisbrukere og hvilke signaler de viste sine omgivelser.

Masterstudie i spesialpedagogikk

Trondheim, våren 2010

Pedagogisk Institutt

NTNU

Sammendrag:

Formålet med denne studie var å undersøke om og hvordan voksne i et retrospektivt perspektiv opplevde å være barn av rusmisbrukere, og om de mente at de viste noen form for signaler til omgivelsene. Dette ut i fra opplevelser de mente de hadde i tiårsalderen. Jeg benyttet en kvalitativ forskningsmetode for å få frem deltakernes erfaringer og opplevelser.

Studien er basert på intervju av seks voksne mennesker som har vært barn av rusmisbrukere. Disse ble valgt ut i fra etiske argumenter og den praktiske gjennomføringen av prosjektet.

For innhenting av datamaterialet brukte jeg en intervjuguide som var bygd opp med utgangspunkt i et halvstrukturert intervju. Alle intervju ble transkribert og analysert. Resultatet ble sortert ut i fra kategoriene; kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning. Deretter ble teoriene drøftet opp i mot kategoriene.

Hovedfunnene viste at det var overraskende hvor stor betydning opplevelsene som informantene hadde, påvirket signalene. Det er disse opplevelsene som fortsatt den dag i dag plager informantene og gjør at de fortsatt sliter.

Slik som informantene uttrykte det, hadde deres hverdag vært langt enklere i dag dersom omgivelsene på et langt tidligere tidspunkt hadde sett signalene de ga.

Forord

Denne oppgaven er et forskningsprosjekt i en masterstudie. Selve prosessen har vært både interessant og spennende. Jeg er utdannet ergoterapeut og har i denne sammenhengen jobbet med barn som har hatt ulike skader, sykdommer og lyter. Men min trang for å jobbe enda tettere opp mot barn for å kunne fremme deres utvikling, ble sterkere jo mer jeg holdt på. Derfor videreutdannet jeg meg som adjunkt og fikk etter hvert jobb i barnehage, som ga meg inspirasjon til å gå masterstudiet.

Jeg har fra min manns arbeid med rusmisbrukere og gjennom annen erfaring, sett at barn som kommer fra rusbelastede hjem, ikke blir fanget opp av systemet i for eksempel kommunene. Det er ofte bare den rusavhengige som blir tatt hånd om, mens det ofte blir lite fokusert på deres barns behov. Med bakgrunn i dette begynte jeg å filosofere over hvordan vi som jobber i barnehage kan finne ut hvem av barnehagebarna som kommer fra et rusbelastet hjem. På denne måten kan vi på et tidlig stadium sette inn riktig hjelp og støtte til barna. Dette var starten på min vei til masteroppgaven.

Nå er jeg i slutfasen av masteroppgaven i spesialpedagogikk og prosessen i denne studie har vært veldig krevende og lærerik. Jeg har vært så heldig og fått intervjuet seks personer som meldte seg og jeg vil rette en stor takk til dem. Jeg hadde aldri klart å gjennomføre dette studiet uten mine forskningsdeltakere. De har vært helt enestående.

Jeg vil samtidig sende en **stor takk** til familien, spesielt til min mann Arnt Idar, som har holdt ut med meg og gitt meg masse hjelp og støtte samt lest korrektur på oppgaven. Uten hans hjelp hadde det ikke blitt noe studie. Også en takk til barna, Charlotte, Ida, Martin, Even og Odin, som har holdt ut med meg under denne prosessen. Uten deres støtte og tålmodighet hadde jeg ikke kommet langt i prosessen.

Sender også en stor takk til Hilde Jeanette Løberg, Borgerstadklinikken og Jenny Bruvold, for deres hjelp og støtte. Takker til slutt min veileder Anne Torild Klomsten for hennes innspill under hele studiet. Jeg håper videre at oppgaven kan gi masse inspirasjon til andre som jobber med barn og unge innen samme felt. Jeg ønsker og håper at vi en dag skal kunne snakke om rus og rusavhengighet uten at barna føler skam og tabu. Avslutningsvis må alle vi som jobber med barn, lære oss å snakke med, høre og se barna. Dette betyr alt for dem.

Korsvegen, april 2010

Sissel Tone Øie Eid

Innholdsfortegnelse

Sammendrag:.....	- 2 -
Forord.....	- 3 -
Innledning.....	- 6 -
Oppgavens innhold og oppbygging.....	- 8 -
Begrepsavklaring.....	- 9 -
Teori.....	- 10 -
Kommunikasjon.....	- 10 -
Relasjoner.....	- 13 -
Selvoppfatning.....	- 15 -
Selvoppfatning.....	- 16 -
Reell, ideell og normativ selvoppfatning.....	- 17 -
Selvverd.....	- 17 -
Selvvurdering.....	- 18 -
Menneskers beskyttelsesmekanismer innen selvverd og selvvurdering.....	- 18 -
Rosenbergs beskyttelsesmekanismer.....	- 19 -
Metode.....	- 21 -
Kvalitativ forskning.....	- 21 -
Retrospektivt perspektiv/studie.....	- 21 -
Forskningsintervju.....	- 22 -
Forskerrollen i forskningsintervjustudie.....	- 22 -
Pålitelighet, gyldighet og generaliserbart.....	- 23 -
Ethiske refleksjoner i et forskningsintervjustudie.....	- 24 -
Forskningsprosessen.....	- 25 -
Intervjuguiden.....	- 26 -
Informantene.....	- 26 -
Intervju.....	- 27 -
Dataanalyse.....	- 29 -
Presentasjon av informantene.....	- 30 -

Informant 1	- 30 -
Informant 2	- 31 -
Informant 3	- 31 -
Informant 4	- 31 -
Informant 5	- 32 -
Informant 6	- 32 -
Resultat.....	- 34 -
”For å kunne snakke med andre personer, var kroppsspråket viktig.”	- 34 -
”På hvilke måter kan jeg ta kontakt med andre mennesker, når redselen tar overhånd?”	- 38 -
”Ut i fra andres vurdering, er jeg den jeg er. ”	- 43 -
Drøfting av resultat.....	- 48 -
”For å kunne snakke med andre personer, var kroppsspråket viktig.”	- 48 -
”På hvilke måter kan jeg ta kontakt med andre mennesker, når redselen tar overhånd.”	- 49 -
”Ut i fra andres vurdering, er jeg den jeg er!”	- 51 -
Avsluttende drøfting	- 54 -
Avslutning	- 56 -
Litteraturliste	- 58 -
Internettsider:.....	- 61 -
Vedlegger	- 63 -
Vedlegg 1: Intervjuguiden.....	- 63 -
Vedlegg 2: Mail til informanter, - en forespørsel om å være med i prosjektet.....	- 63 -
Vedlegg 3: Samtykkeerklæring	- 63 -

Innledning

I dag er det stort fokus på hvordan man skal bekjempe rusmisbruk og hvilken behandling rusavhengige skal få, men i hvor stor grad fokuseres det på barn til misbrukerne og hvordan blir de ivaretatt?

I følge St.meld. nr 69 (1991-92) og St.meld. nr. 16 (1996-97) ble behovet for å behandle barna til rusavhengige i langt større grad tydeliggjort enn tidligere. Som følge av dette trådte det i januar 1993 i kraft et forslag, nedfelt i Lov om sosiale tjenester (St. meld. nr. 16, 1996-97), om at hovedsatsing mot rusmisbruk måtte finne sted i kommunene, fordi det var her man først kom i kontakt med barna, dette være seg innen helse-, sosial-, og/eller barnevernstjenesten, barnehagen eller skolen. Selve hjelpen eller behandlingen var å forebygge rusmisbruk som kunne være til skade for foster og gravide kvinner og å forebygge skadelige oppvekstvilkår for barn, samt unngå at barn fikk psykiske og sosiale problemer.

Til tross for fokuset på denne tematikken i ulike stortingsmeldinger var det fortsatt mange barn som ikke fikk den hjelpen de trengte. Dette var noe daværende statsråd Dåvøy påpekte i 2005 – hele åtte - ni år etter det første forslaget. Dåvøy viste til en forskningsrapport som fortalte at det var en del barn og unge i vårt land som hadde det svært vanskelig og at mellom 15-30 % hadde ulike lidelser som ensomhet, atferdsproblemer, skoleproblemer, spiseforstyrrelser osv. Disse barna med spesielle lidelser kom fra for eksempel rusbelastede hjem (Satsing på barn, unge og forebygging, 2005).

Ut i fra dette hadde det åpenbart vært alt for lite fokus på barna til de rusavhengige. Til tross for St. meld. Nr. 16 (1996-97), der man fokuserte på forebygging blant disse barns oppvekstvilkår og at deres psykiske og sosiale problemer skulle reduseres, kan det tyde på at det finnes en del barn som har blitt gjemt og glemt. Denne tanken støttes i ”Opptappingsplan for rusfeltet” fra Helse- og Omsorgsdepartementet for perioden 2007-2010, side 65, delmål 5.1 som omhandler ”Bedre oppfølging og hjelp til barn av personer med rusmiddelproblemer”, der det står:

”Barn og ungdom som har foreldre som misbruker rusmidler er oftere utsatt for omsorgssvikt, overgrep og vold enn andre. Disse skal identifiseres og gis hjelp så tidlig som mulig. De regionale helseforetakene ble i 2006 pålagt å sørge for at unge med rusmiddelproblemer får et helhetlig tilbud, og at barn og ungdom av foreldre med psykisk sykdom og rusmiddelproblemer vurderes og sikres oppfølging dersom de har behov for det. Helse- og omsorgsdepartementet vil vurdere behovet for en rettslig regulering som kan ivareta behovene til barn av psykiatiske pasienter og personer med

rusmiddelproblemer innen rus- og psykiatritjenestene. Stortinget har i romertallsvedtak VI fra Budsjettinnst. S. nr. 11 (2006–2007) bedt om at det gjøres en slik vurdering.”

Til tross for loven fra 1993 som ble anført i St.meld. nr. 16 (1996-97) og deretter opptrappingsplanen fra 2007, er det nærliggende å stille spørsmålet om barn av rusmisbrukere fikk den hjelpen de trengte og om de fikk fremmet sin utvikling ved hjelp av et forebyggende arbeid og et helhetlig tilbud. Man kan også spørre om hvor i den omtalte litteraturen, som er nevnt ovenfor, er det beskrevet observasjons- eller kartleggingsverktøy som kan være med på å identifisere disse barna, for så å kunne fremme deres hverdag.

I den senere tid har man sett i media at det har blitt et økende fokus på barn som har foreldre/foresatte med rusproblemer. Dette ble for eksempel satt på dagsorden under tv-aksjonen i 2008; ”+Blå Kors” (TV-aksjonen 19. oktober 2008 på NRK). Intensjonen var at det nå skulle satses på barna til de rusavhengige, der de skulle få et bedre behandlingstilbud enn tidligere. Man kan anta at TV-aksjonen 2008 satte fokus på behandling av barn av foreldre med rusproblemer, og at dette har bidratt til at tematikken har kommet enda sterkere frem og i fokus både i forhold til kartlegging og behandling. Forskning viser at barn som lever i familier preget av rusmisbruk ofte blir hemmet i sin utvikling av relasjon/kommunikasjon, de utvikler ofte lav selvoppfatning, med liten tiltro til seg selv og sine muligheter. Dette kan bidra til å gi utviklingsforstyrrelser hos barn, der barnets utvikling i samspillet med andre, sosial kompetanse og egenutvikling blir hemmet (Christensen, 1994, 2000; Fennell, 2007; Øiestad, 2009). Dette er noe som støttes av andre (f.eks. Hansen, 2001, 2004; Killèn, 2003, 2004, 2008; Sundfær, 1992, 1999, 2002, 2004). Derfor blir det enda viktigere å kunne fange opp barn som lever i hjem preget av rusmisbruk (Hansen, 2001, 2004; Killèn, 2003, 2004, 2008; Sundfær, 1992, 1999, 2002, 2004). Det å oppdage eller ”se” disse barna gjennom kommunikasjon eller samhandling med omgivelsene, kan være svært avgjørende for barn og unges videre oppvekst, livskvalitet, læring og/eller selvoppfatning (Hansen, 2001, 2004; Killèn, 2003, 2004, 2008; Nordahl, 2005).

Med utgangspunkt i dette ønsker jeg i min masteroppgave å undersøke hvordan det oppleves å være barn av rusavhengige. Gjennom å studere barnas atferd kan man kanskje skaffe kunnskap om hvordan man kan ”fange” dem opp. I følge Hansen (2001, 2004) og Sundfær (1992, 1999, 2002, 2004) kan det av ulike årsaker være vanskelig å fange opp barn som lever i familier preget av rus, fordi rusmisbruk gjerne er preget av tabu og skam og at barn er veldig lojale mot sine foreldre. Tar man da utgangspunkt i dette med tabu, skam og lojalitet som barn har i forhold til sine foreldre med rusproblemer, kan man anta at det ikke er

så lett for barn å snakke med noen om sin hverdag. Det kan være etiske utfordringer å undersøke dette blant små barn som lever i rusbelastede hjem. Men voksne individer, som har vokst opp som barn av rusmisbrukere, kan muligens gi oss mer innsikt i dette temaet. De voksne som har erfaringer fra oppvekst i rusbelastede hjem har fått reflektert og bearbeidet sine tanker og ideer om dette med tabu, skam og lojalitet ovenfor sine foreldre/foresatte. De kan på denne måten gi informasjon i et retrospektivt perspektiv og som igjen kan overføres til de som er barn i dag.

Med bakgrunn i denne kunnskapen kan man kanskje klare å finne barn i våre omgivelser som har det vanskelig fordi de lever i hjem preget av rus. Dette vil jeg besvare gjennom følgende problemstilling:

”Hvilke signaler gjennom opplevelser mente voksne barn av rusmisbrukere de viste sine omgivelser som tiåring?”

Dette studiet er viktig av flere grunner og kanskje det aller viktigste er hvordan man skal kunne fange opp disse barna på et så tidlig stadium som mulig. Det finnes i dag en god del forskning innenfor rusmisbruk og barn (f.eks. Christensen, 1994, 2000; Hansen, 2001, 2004; Sundfær 1992, 1999, 2002, 2004). Jeg har imidlertid ikke funnet noe som ligner på min problemstilling. I følge mine undersøkelser hos ulike rusbehandlingsinstitusjoner i Norge, forskningsbaser på bibliotek og fagpersoner som forsker på dette fagfeltet, kan det synes som at det i svært liten grad har blitt forsket på barn av rusavhengige. Dette i seg selv er god nok grunn til at man gjennomfører slike studier som denne. Ser man også til forskningsrapporten Dåvøy refererer til, er det ennå mange barn som ikke får den hjelp de har behov for, noe som etter min mening gir signaler om at noe må gjøres snarest.

Oppgavens innhold og oppbygging

Oppgaven er bygd opp rundt seks avsnitt. Etter innledningen kommer de teoretiske rammene jeg har valgt, som er kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning. I metoddelen redegjør jeg for den kvalitative metoden, nærmere bestemt kvalitativ forskningsintervju, som jeg har benyttet i dette arbeidet. I samme del har jeg gjort rede for forskningsprosessen med introduksjon av informantene og deretter om datainnsamlingen. Til slutt i denne delen har jeg gjort rede for hvordan jeg kom frem til kategoriene som jeg har sett nærmere på. I del fire blir resultatet av studiet representert og del fem handler om drøfting av resultatene opp mot teoriene. Avslutningsvis i del seks har jeg drøftet metoden i forhold til problemstillingen. Jeg har også her kommet med en sammenfatning og sluttkommentarer. Jeg har valgt å ta med

vedlegg for å synliggjøre noe av forarbeidet til dette studiet. Dette innbefatter intervjuguide, informasjonsskriv til informantene og samtykkeerklæring (henholdsvis vedlegg 1, 2 og 3).

Begrepsavklaring

Rusmisbruker: Jeg velger å definere en rusmisbruker som en person som har en ukontrollerbar bruk av rusmidler på tross av negative fysiske, psykologiske, sosiale eller juridiske konsekvenser. Det er vanskelig å gi en eksakt definisjon på dette begrepet, da det kommer an på hvem som ser og hvem som blir spurt i familien eller i omgangskretsen (Hansen 2001, 2004).

Rusmidler: Jeg velger i dette studiet å definere rusmidler som piller, alkohol og narkotika – herunder lovlige og ulovlige rusmidler. I undersøkelser som Hansen (2001, 2004) og Sundfær (1992, 1999, 2002, 2004) har utført, konkluderer de at når det gjelder hvilke type rusmidler foreldrene til disse barna ruset seg på, mengder man hadde i seg og varigheten av rusmisbruket, var ikke dette av betydning for hvordan barna ga signaler til omverdenen. Disse signaler kom ut i fra foreldrenes forandrede atferd som en følge av rusmisbruk. Det finnes også andre forfattere som har fått frem de samme resultat ut fra slike undersøkelser (f. eks. Christensen, 1994, 2000; Killèn, 2003, 2004, 2008; Lauritzen, 2003; Lindgaard, 2002).

Signaler og eller tegn: Jeg velger her å definere signaler og tegn som mimikk, gester og annet kroppsspråk, hvor budskap blir overført over ulike avstander (Bø og Helle, 2002).

Teori

Jeg vil i denne delen av studiet presentere det teoretiske grunnlaget for mitt arbeid, som er innen kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning. Det er flere tema som er aktuelle for å belyse oppgavens problemstilling, men på grunn av blant annet begrensninger i forhold til antall sider og innhold, har jeg valgt å ta utgangspunkt i de tre nevnte temaene. I tillegg poengterer flere forfattere f. eks. Christensen, (1994, 2000); Fennell (2007); Øiestad (2009) at det er gjennom kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning man kan klare å fange opp signaler barn av rusmisbrukere eventuelt viser sine omgivelser. Samtidig er denne tematikken nyttig for meg under analysen av datamaterialet. Når det gjelder teorien og dens inndeling, vil kommunikasjon presenteres først og her vil den ikke-verbale kommunikasjonen være mest sentral. Deretter følger relasjoner, fordi en god kommunikasjon er avhengig av hvilke relasjoner man har med andre mennesker, både små og store. Innenfor relasjoner fokuseres det på kontakten med andre mennesker. Til slutt kommer selvoppfatning, fordi kommunikasjon og relasjoner vil kunne påvirke hvilken selvoppfatning man har til seg selv. Innenfor selvoppfatning vil det mest sentrale være selvverd og selvakseptering.

Kommunikasjon

Det å kunne kommunisere med hverandre er svært viktig for å uttrykke meninger, behov og følelser et menneske måtte ha (Eide og Eide, 2007; Røkenes, Lossius og Mauseth, 1996). Kommunikasjon er også viktig for utvikling av identitet, det kognitive, tankemessige, selvforståelse og språk (Håkonsen, 1994). Ved å kommunisere utvikler man ulike måter å kommunisere på. Dette er en forutsetning for at man skal kunne tilegne seg kunnskap. Jo mer man kommuniserer jo bedre blir man på å kommunisere (Lauvås og Lauvås 2004). I følge Eide og Eide (2007) og Håkonsen (1994) går kommunikasjon ut på utveksling av informasjon eller budskap mellom to eller flere personer. På latin betyr kommunikasjon – communicare, som igjen betyr ”å gjøre noe felles”, ”delaktiggjøre en annen i” eller det å ”ha en forbindelse med”. Lauvås og Lauvås (2004) mener at vi mennesker kommuniserer hele tiden ut i fra vår atferd - at kommunikasjon ikke bare er det å snakke, men for eksempel tegnspråk, kroppsspråk, mimikk, med mer.

Kommunikasjon kan være både verbal og ikke-verbal (Eide og Eide, 2007). Verbal kommunikasjon går ut på at man bruker språket for å kommunisere med mennesker (Håkonsen, 1994). Ser man dette opp i mot barn av rusavhengige er det nærliggende å anta at når alt blir basert på tabu og skam, er det ikke så enkelt å kommunisere med ord til omverdenen om hvordan deres hverdag er. Ved ikke-verbal kommunikasjon (nonverbal

kommunikasjon) bruker man andre måter å kommunisere på, som for eksempel, kroppsspråk, ansiktsuttrykk, gest, blick osv. (Røkenes, Lossius og Mauseth, 1996). Dette mener også flere andre forfattere (f.eks. Eide og Eide, 2007; Hargie, 2006; Håkonsen, 1994; Mehrabian, 1972, 2007).

I følge Eide og Eide (2007) er det ulike måter å formidle ikke-verbal kommunikasjon på. Det første eksempelet på dette er å vise ansiktsuttrykk, som sier noe om personens følelser og stemningsleie – om man er lei seg, trist, bekymret, glad, blid osv. Det andre eksempelet er blick- eller øyekontakt, som sier noe om hvordan personen er til sinns og som innvirker hvordan personen har det følelsesmessig. Øyekontakt er viktig for å kunne bli sett. Hvis man ikke får øyekontakt under en samtale, får man en følelse av å bli oversett. Det tredje eksemplet går på kroppsspråk, kroppsholdning, bevegelse, gester, fysisk nærhet og avstand. Kroppsspråket vårt uttrykker både følelser og holdninger og er en viktig del i kommunikasjonen med andre. Det fjerde eksemplet er stemmen, som sier mye om en person - om stemmen er hard, varm, skingrende, metallisk, urolig, nervøs, sensuell, skrapende, skjelvende, lattermild osv. Hvilke følelser en person har når han eller hun snakker, vil komme frem i klang, styrke og intensitet.

Det femte eksemplet på kommunikasjon har med berøring av kroppen, som kan være en måte å vise at man vil holde oppmerksomheten under en samtale, eller gjøre noen oppmerksom på at man vil innlede en samtale og til slutt formidle kontakt, sympati eller omsorg. Det sjette eksemplet er stillhet, som kan være pauser under en samtale eller aktiv lytting der man er i en lyttende posisjon. Dette kan brukes for å reflektere og/eller bearbeide det som har blitt fortalt eller fortolke dette. Den kan også bidra til at man lytter og gir mer aksept for alt som blir sagt.

Det sjuende eksemplet handler om tempo. Dette kan vise om man vil avslutte samtalen raskt, der man snakker veldig hurtig eller drar den ut, der man snakker langsomt, i håp om at noen forstår at man har lyst til for eksempel å snakke om noe annet. Tempo kan også brukes til det motsatte, der man ikke ønsker å snakke mer om det, eller ikke har noen interesse av å lytte til det man sier (Eide og Eide, 2007). Dette er også flere forfattere enige i (f.eks. Hargie, 2006; Mehrabian, 1972, 2007). Man kan anta at barn som kommer fra rusbelastede hjem, der lojalitet overfor sine nærmeste er veldig styrende, kan ha problemer med å snakke til sine omgivelser. Ut i fra dette kan man tolke det slik at ikke-verbal kommunikasjon kan være en måte disse barna kommuniserer med omgivelsene på.

Lauvås og Lauvås (2004), Eide og Eide (2007) og Håkonsen (1994) tar for seg kongruent og inkongruent kommunikasjon. Ved kongruent kommunikasjon er det et **samsvar**

mellom det man sier og måten man sier det på, altså ved bruk av kroppsspråk. Hvis dette inntreffer, kan man si at kroppsspråket understøtter samtaleinnhold. Det motsatte er inkongruent kommunikasjon, der det **ikke er samsvar** mellom det som sies og måten det sies på. Det vil si at kroppsspråket ikke understøtter samtaleinnhold. Tar man utgangspunkt i og antar at rusmiddel er med på å forandre foreldrenes atferd, kan man tolke det slik at det er inkongruent kommunikasjon i familier der foreldre er rusmisbrukere. Et eksempel på dette kan være; barnet kommer henrykt hjem fra skolen og forteller om en artig opplevelse. Mor, som er sløvet grunnet tablettus, klarer knapt å registrere det barnet har å fortelle, men svarer bare ”ja, det var sikkert morsomt” – med et tomt blikk og en avflatet stemme (Christensen 1994, 2000; Killèn 2003, 2004, 2008). I dette tilfellet kan man anta at barnet blir usikker på hvordan det skal kunne kommunisere med sine omgivelser.

Når det gjelder kommunikasjonsferdigheter ser både Eide og Eide (2007) med flere forfattere (f.eks. Hargie, 2006; Mehrabian, 1972, 2007) viktigheten av å kunne kommunisere på en slik måte at man opplever at det fungerer og hjelper - der kjernen i kommunikasjonens kunst er å anerkjenne den andre, der man er aktiv lyttende, åpen og samtidig direkte (Håkonsen, 1994). Det er også viktig å være bekræftende, oppmuntrende og beskyttende under kommunikasjon med andre. Dette kan bidra til at man åpner seg og gir uttrykk for alle tanker og følelser, noe som igjen er viktig for en kommunikasjonsutvikling hos alle mennesker (Røkenes, Lossius og Mausest, 1996). Dette innbefatter både verbal og ikke-verbal kommunikasjon, at disse formidles samtidig under en samtale idet de supplerer og underbygger hverandre, slik at man får mer helhet i det man skal formidle (Lauvås og Lauvås 2004).

I følge Lauvås og Lauvås (2004) mener de at det noen ganger kan være vanskelig å finne ut om det er kommunikasjon det er snakk om eller om det mer handler om relasjon. Her er det avgjørende hvem som definerer hva. Forfatterne sier videre at i en kommunikasjonssituasjon kan det i noen tilfeller bli misforståelser mellom sender og mottaker. Her kan det være lurt at sender spør mottaker om han eller hun har forstått budskapet eller at man får mottaker til å gjenta spørsmålet, slik at man vet at det ble oppfattet riktig. Under en slik situasjon kan det være fint med øyekontakt og kroppsspråk, fordi det er med på og underbygge det man sier. Barn av rusmisbrukere blir ofte betegnet som de ”usynlige barna” (Killèn, 2003, 2004, 2008). Man kan med bakgrunn i dette anta at de ikke kommuniserer med språket så ofte, men i stedet bruker mer kroppsspråk og eller øyekontakt for å kunne kommunisere med omverdenen. Ut i fra Eide og Eide (2007) gir de uttrykk for at man er avhengig av gode relasjoner for å få en god kommunikasjon.

Relasjoner

Gode relasjoner er med på å utvikle identitet og evne til samvær med andre. Den er viktig for barnets egenutvikling (Killèn, 2003,2004,2008). Relasjoner kan defineres på forskjellige måter, men på latin betyr det relatio, det vil si at en gjenstand står i forbindelse med en annen (Bø og Helle, 2002; Eide og Eide, 2007). Nordahl mfl. (2005) og Killèn (2003, 2004, 2008) definerer relasjoner med hva slags innstilling til eller oppfatning man har av andre mennesker. Samtidig ligger det også implisitt hva andre mennesker betyr for deg. I følge Killèn (2003, 2004, 2008) brukes relasjoner i dagligtalen om forhold, kontakt eller samhandling mellom mennesker, der to eller flere står i gjensidig påvirknings- og utvekslingsforhold til hverandre. Eide og Eide (2007) og Nordahl mfl. (2005) sier videre at relasjonsteorien går ut på samhandling, tilbakemelding eller feedback, noe som kan være både positiv og negativ, som igjen kan ha betydning om det fremmer eller hemmer barnets egenutvikling.

I følge Nordahl mfl. (2005) og Killèn (2003, 2004, 2008) vil relasjoner være påvirket av oppfatninger andre mennesker har av deg, og hvordan de forholder seg til deg, noe som gjelder både barn, unge og voksne. Forfatterne sier videre at denne relasjonen er et grunnlag for videre kommunikasjon eller samhandling vi har med andre. Det å være barn av rusmisbrukere i dag er fremdeles tabu- og skambelagt. Derfor kan man anta at disse barna ikke får noen positiv tilbakemelding på hvem de er eller hvor de kommer fra. Man kan vel anta at resultatet av dette må være at barna kan få dårlige relasjoner til andre, eller...?

Det snakkes om kvaliteten på relasjonen, om den er god eller dårlig, noe som igjen kan påvirke hvilke relasjoner man tar med seg videre. Som for eksempel gjennom omsorg, kjærlighet og oppdragelse (Christensen, 1994, 2000; Hansen, 2001, 2004). I skolesammenheng vil elevene bli motiverte og inspirerte når lærerne respekterer og har et positivt forhold til dem (Nordahl mfl., 2005). Det vil si at man minsker atferdsproblemer hos barn og unge hvis voksne/lærere har gode relasjonen til barn og unge. Forfatterne sier videre at denne gode relasjonen i seg selv er et fundamentalt menneskelig behov. Gjennom det å ha gode relasjoner er det også vist at elever har mer positiv sosial kompetanse og trives bedre på skolen (Nordahl mfl., 2005). Flere forfattere mener det samme (f.eks. Lauritzen, 2003; Lindgaard, 2002; Sundfær, 1992, 1999, 2002, 2004). Man kan tolke det slik at barn som kommer fra hjem som er rusbelastet, har en eller annen form for omsorgssvikt. Ut i fra dette kan man anta at det blir mindre omsorg og kjærlighet rundt barna. Dette igjen kan være med på å fremme atferdsproblemer og hemme den generelle utviklingen av barnet selv, som for eksempel sosial kompetanse.

Hansen (2001, 2004) mener at relasjoner ikke er noe man er født med, men som utvikles i samspill med andre, der man blir påvirket og lært hvordan man samhandler med andre. Det er de voksne som har ansvaret for å lære barn og unge, dette i kraft av deres rolle som oppdrager. Hvordan dette læres, kommer an på situasjonen den voksne er i, hvordan de fremstår og hvilke barn og unge de møter. Flere forfattere er enige i det Hansen (2001, 2004) mener (f.eks. Killèn, 2003, 2004, 2008; Nordahl mfl. 2005; Sundfær, 1992, 1999, 2002, 2004).

I følge Hansen (2001,2004); Killèn (2003, 2004, 2008); Sundfær (1992, 1999, 2002, 2004) sine uttalelser om barn av rusmisbrukere, mener de at deres erfaringer med relasjoner til andre mennesker er basert på frykt, redsel og uvitenhet om hvordan de skal forholde seg til andre mennesker. Dette fordi de ikke har erfart hjemmefra hvordan man samspiller med andre barn, unge og voksne. Samtidig mangler de kunnskap i å reflektere og lese andres væremåte i forhold til seg selv.

Nordahl mfl. (2005) har satt ned noen prinsipper ved etablering av relasjoner som voksne kan bruke ved møte av barn og unge. Voksne kan for det første holde avtaler, lytte, være forutsigbar, troverdig, positiv, pålitelig, rettferdig og imøtekommende for barnets sentrale behov og til slutt snakke med barnet. Det handler om hvordan voksnes væremåte er overfor barnet. Det å bli sett er viktig for barnet, som kan være øyekontakt, humor, et klapp på skulderen og personlige kommentarer til hendelser eller situasjoner som er viktig for barnet - å gi ros og kompliment når det skulle passe seg slik. Forfatterne sier videre at voksne må sette pris på barn og unges interesser, oppfatninger og forutsetninger. Nordahl mfl. (2005) mener at det er en menneskerett å bli sett - dette være seg hjemme, på skolen og i fritiden. Å bli verdsatt er viktig for barn og dette skaper gode relasjoner mellom voksne, barn og unge. Dette blir gjort gjennom at voksne viser interesse, oppmerksomhet og respekterer utviklingen av jevnalderrelasjoner, som for eksempel kan være klær, musikk, dataspill, mobil, fotballklubber, chatting, osv. Anerkjennelse er et grunnleggende behov hos alle mennesker. Nordahl mfl. (2005) mener at dette får mennesker gjennom ros, støtte, oppmerksomhet og positive tilbakemeldinger. I en slik situasjon er det viktig å skille mellom hva et barn "gjør" og "er", som for eksempel å si i en hjemmesituasjon ved bordet: "nå snakker du for mye", istedenfor å si at barnet er en bråkmaker (Nordahl mfl., 2005). Det at voksne lett kan snakke med barnet og stille krav og barnet kan være ærlig og ta opp sine problemer med voksne, er med på å fremme barnets utvikling.

Forfatterne sier videre at voksne som har gode relasjoner til barn og unge, kan stille forventninger til dem, og i nesten alle tilfeller vil barn og unge innfri disse. Disse gode

relasjonene er et viktig redskap for å få barn og unge til å kunne mestre å utvikle mer kompetanse. De sier videre at det motsatte av dette oppstår dersom barn og unge mangler gode relasjoner til voksne, som for eksempel barn av rusmisbrukere som man antar har en hverdag preget av tabu og skam. Disse barna har ingen ting å miste ved ikke å gjøre som den voksne forventer. Dette kan vise seg gjennom barn og unges atferd - de gjør ikke lekser, hører ikke etter, er frekke i munnen osv (Nordahl mfl., 2005). Å ha en god oppdragerstil er viktig. Her er det snakk om kontroll og varme. Nordahl mfl. (2005) forteller videre at det med varme forstås her som kvaliteten på relasjonen mellom barn, unge og voksne, mens kontroll er et uttrykk for i hvilken grad den voksne er tydelig og har forventninger. Det sies videre gjennom forskning at dette har alt å si for barnets sosialisering. Nordahl mfl (2005) opererer med flere oppdragerstiler – fra den autoritære til den forsømmende. Valget av oppdragerstil hos en voksen kan være avgjørende for å kunne gi en positiv innflytelse på utviklingen av barn og unges kompetanse og atferd. Samtidig kan riktig valg av oppdragerstil være med å forebygge atferdsproblem og fremme gode relasjoner. Baumrind (1971) og Bear (1998) sin forskning og konklusjon sier at foreldres oppdragerstil har betydning for barns sosialisering. Man antar at barn av rusmisbrukere har en ukontrollert oppdragerstil, fordi misbrukeren bruker mye av sin tid og energi på å få tak i rusmidler for så å kunne ruse seg. Hvem oppdrar barna da? Man antar også at bruk av rusmidler kan føre til endret atferd, som igjen bidrar til at kommunikasjonen og samspillet i familien endrer seg i negativ retning, som for eksempel utrygghet i hjemmet.

Relasjoner er avgjørende i samhandling og oppdragelse med andre mennesker i alle aldre (Nordahl mfl., 2005). En god relasjon er med på å utvikle og fremme atferd, sosial kompetanse, læring, mestring og motivasjon til alle barn og unge. Dette er noe vi lærer først og fremst fra våres foreldre og deretter fra hverandre - en gjensidig påvirkning gjennom f. eks. det å bli sett, verdsatt, oppdratt, være tilstede og anerkjent, er noen punkter som kan fremme gode relasjoner mellom mennesker (Hansen, 2001,2004). Gode relasjoner fremmer god kommunikasjon mellom mennesker som igjen påvirker selvoppfatningen i en positiv retning hos individet (Øiestad, 2009).

Selvoppfatning

I følge Skaalvik og Skaalvik (2005) er selvoppfatning en oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten personen har om seg selv, noe som er nødvendig for utvikling av menneskers identitet, og som Øiestad (2009) sier;

”Den gode selvfølelsen fungerer som psykens immunforsvar; den øker motstandskraften – hjelper oss til å takle motgang – og den leder oss i retning av lykken og den fornøyde utgaven av oss selv. ”

Når det gjelder forskning på hvordan et individ oppfatter seg selv, finnes det flere eksempler på at det brukes mange ulike begreper (Fennell 2007; Skaalvik og Skaalvik 2005; Øiestad, 2009). Dette er begreper som eksempelvis selvoppfatning, selvverdering, selvakseptering, selvverd, selvbildet, selvaktelse, selvfølelse, selvtilit og så videre. Disse kan bli brukt om hverandre og med samme eller ulike betydninger. I denne oppgaven velger jeg å bruke begrepene selvoppfatning og selvverd/selvakseptering, fordi de er sentrale begreper innen menneskers identitet. Man kan derfor anta at barn av rusavhengige har opplevelser som kan påvirke selvoppfatningen, selvverdet/selvaksepteringen og selvverderingen.

Selvoppfatning

Selvoppfatningen omhandler personens tanker, handlinger, følelser og motiv samt tidligere erfaringer vedkommende har og hvordan disse er forstått og tolket. Personer kan også ha ulike oppfatninger om seg selv i ulike roller, situasjoner, fag osv. Dette kan i noen tilfeller ha sammenheng med prestasjon (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Shavelson, Hubner og Stanton (1976) er enige i dette og sier at mennesker har oppfatninger om seg selv på ulike områder, særlig på områder man har erfaringer fra. Disse erfaringene er både bevisste og ubevisste oppfatninger personer har om seg selv og kan tas frem i bevisstheten og i situasjoner hvor den er relevant (Skaalvik og Skaalvik 2005). Det kan for eksempel være; fysisk selvoppfatning som går ut på personens utseende og/eller fysisk-motoriske ferdigheter. Et annet kan være sosial selvoppfatning som handler om popularitet og evne til å omgås andre. Så kan det være intellektuell og akademisk selvoppfatning som er oppfatninger av eget evnenivå og prestasjonsnivå, f. eks. på skolen. Disse to områdene henger ofte sammen.

Deretter kan det handle om emosjonell selvoppfatning, som går på angst, ukontrollert sinne, glede eller tilfredshet. Det siste som blir nevnt i denne sammenhengen er moralsk eller atferdsmessig selvoppfatning som handler om man ser på seg selv som en person, som følger vanlige normer, oppfører seg pent eller er til å stole på (Skaalvik og Skaalvik 2005). Woolfolk (2004) deler den samme oppfatningen, men føyer også til at selvbildet blir formet gjennom evalueringer og vurderinger vi gjør av oss selv. Dette kan vise hvordan barn fra rusbelastede hjem blir påvirket gjennom sine erfaringer. Ut i fra dette kan man anta at barn av rusmisbrukere ikke har så mange positive erfaringer, fordi omgivelsene helst ikke vil se eller høre dem. Rosenberg (1979) sier at selvoppfatning ikke bare handler om personen rent fysisk,

men også dens oppfatning av egen atferd, kunnskap, evner og forventninger. Man kan si at selvoppfatning er en fellesbetegnelse på ulike oppfatninger en person har av seg selv, ut i fra egne erfaringer og andres tilbakemeldinger på en selv (Fennell, 2007; Øiestad, 2009). Flere forfattere har samme oppfatning (f. eks. Klomsten, 2004, 2005; Larsen og Buss, 2002).

Reell, ideell og normativ selvoppfatning

Skaalvik og Skaalvik (2005) skiller mellom reell, ideell og normativ selvoppfatning. Reell selvoppfatning er hvordan man ser på seg selv i interaksjon med andre, eller oppfatning av seg selv som omgjengelig osv. Persepsjon av andres vurderinger, som går litt inn i reell selvoppfatning, er personens mening om hvordan vedkommende blir sett på av andre. Det er viktig å kunne skille disse fra hverandre. Ideell selvoppfatning handler om hvordan man ønsker å være. Normativ selvoppfatning er hvordan er man faktisk er og hvordan man ønsker og bør være. Rusmisbruk og rusmisbrukere er ord man kan anta er tabu- og skambelagte. Derfor kan den reelle, ideelle og normative selvoppfatningen bli påvirket hos barn som vokser opp i hjem med rusavhengige foreldre. Med utgangspunkt i dette kan man tolke det slik at barn i rusbelastet hjem ofte kan ha store utfordringer og vil kanskje "rømme" fra den virkelige verden og drømme seg bort til en mer ønsket situasjon der de kan føle seg verdsatt.

Selvverd

Selvverd eller selvakseptering er en mer generell oppfatning man har om seg selv (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Det å verdsette seg selv går ut på å akseptere og respektere seg selv slik man er, der man kan tillegge seg selv verdier uavhengig av ytre hendelser. Dette viser at man har en trygghet som bidrar til at man godtar seg selv slik en er og tørr og våger å se både sine sterke og svake sider - der man slipper å være opptatt av hvordan en virker på andre (Fennell, 2007; Skaalvik og Skaalvik, 2005; Øiestad, 2009).

Rosenberg (1979) sier at det er de subjektive oppfatninger personen har om seg selv som er av betydning for personens følelser, tanker, motiver, handlinger og atferd. Han sier videre at hvis en person som verdsetter seg selv (selvverd) høyt, har vedkommende det godt med seg selv. I følge Fennell (2007); Skaalvik og Skaalvik (2005); Øiestad (2009) mener de at når selvverdet blir truet, blir man mer opptatt av hvordan andre mener om en selv og hvilke prestasjoner man har. Her viser forskning at elevene i skolen blir veldig redde for å dumme seg ut og de er mer engstelige og utrygge i skolesituasjoner (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Man kan også se at selvverd har en klar sammenheng med mental helse og at det påvirker livskvaliteten. Tidligere er det nevnt at personer med lavt selvverd oftere har symptomer som hodepine, søvnløshet, magesmerter, depresjon, angst, osv, enn de med høyt selvverd (Fennell,

2007; Skaalvik og Skaalvik, 2005; Øiestad, 2009). Rosenberg (1979) sier også at dersom vedkommende verdsetter seg selv (selvverd) lavt, kan han eller hun komme inn i en subjektiv ubehagelig tilstand. Kaplan (1980) sier at dette kan for eksempel i stor grad påvirke personens mentale helse.

Selvvurdering

Selvvurdering går ut på å evaluere seg selv ut i fra andres vurderinger - ytre faktorer. Alle mennesker har liggende et latent behov for kontinuerlig å evaluere og vurdere seg selv (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Det er en sammenheng mellom ungdommenes selvbilde og oppfatningen andre har av deres prestasjoner for eksempel foreldrenes krav, interesser og tilfredshet. Dette vil være med på å fremme eller hemme elevens selvbilde eller selvvurderingen av seg selv (Rosenberg, 1979). Forfatteren sier videre at selvvurdering er elevens vurdering av sine egne prestasjoner og evner - dette med at eleven har et fokus på hvor flink personene tror han/hun er. Klomsten (2004, 2005) har også nevnt dette i sin forskning.

Menneskers beskyttelsesmekanismer innen selvverd og selvvurdering

Rosenberg (1979) har utarbeidet prinsipper i selvvurdering, hvordan disse påvirker menneskers beskyttelsesmekanismer som brukes for å støtte og beskytte selvverdet. Disse fire prinsipper er; andres vurdering, sosial sammenligning, selvattribuering og psykologisk sentralitet. Den første som er andres vurderinger er egne og andres vurderinger av en selv. Det vil si at ens egne vurderinger kommer som regel som en automatisk reaksjon ut i fra andres tilbakemelding på hvordan man selv er. Mead (1974) kaller det for symbolsk interaksjon, som virker inn på vår oppfatning av oss selv. Han sier videre at det med å observere oss selv, kan til tider være vanskelig. Ved å observere andres reaksjoner på hvordan vi er, kan vi danne oss et bilde av oss selv. Mead (1974) kaller denne prosessen for speilingsteori. Det å være barn i et rusbelastet hjem har ingen positiv klang - de får nok ingen positive tilbakemeldinger på hvor de kommer fra, som igjen trolig resulterer i svekket selvoppfatning. Det andre prinsippet er sosial sammenligning, noe som Festinger (1954) mener er at mennesker sammenligner seg selv direkte når de vurderer seg selv i forskjellige settinger - altså en eksternal (ytre) sammenligning. Det blir også gått ut i fra internale (indre) sammenligninger der elever sammenligner de resultat de har fått på for eksempel en norskprøve opp mot det de presterer i andre fag (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Hvis for eksempel barn av rusmisbrukere skal sammenligne seg selv med andre, kan man anta at dette bli en stor påkjenning ut i fra at vi liker best å sammenligne oss med andre som er lik oss selv.

Det tredje er selvattribusjonsteori som ut i fra Skaalvik og Skaalvik (2005) er hvordan vi årsaksforklarer det som skjer oss. Vi kan også si at dette er psykologiske mekanismer som ligger i oss. Årsakene det her er snakk om påvirker våre forventninger om mestring. Stipek (1988) beskriver at det beste attribusjonsmønsteret hos mennesker er attribusjon til innsats og strategi.

Skaalvik og Skaalvik (2005) forklarer at når barnet attribuerer til en kontrollerbar årsak, blir det lettere å opprettholde troen på at egen innsats nytter. Eksempel på dette kan være når barn forklarer det dårlige resultatet med liten innsats. Ut i fra dette vet antakelig barnet at det klarer å få et bedre resultat senere ved å yte mer. Forfatterne sier videre at det også finnes en annen måte å attribuere på, der eleven attribuerer et dårlig resultat til en ukontrollerbar årsak. For eksempel at barnet skylder på sine manglende evner. Dette kan igjen gi negative konsekvenser på elevens selv vurdering og forventninger. Man kan anta at barn av rusmisbrukere går i en redsel av å miste samværet med sin mor eller far. Deres årsaksforklaring for å "beskytte" hjemmet, kan være å lyve om alt og ingenting.

Den fjerde er det som Rosenberg (1979) betegner som psykologisk sentralitet. Det vil si at vi øker utvikling av selvverdet ved å få positiv tilbakemelding på områder vi selv verdsetter høyt hos oss selv og at også miljøet rundt oss verdsetter dette høyt. På områder der barn har mer erfaring eller kompetanse, er disse viktigere for dem, enn erfaringer eller kompetanse på andre områder som er mindre viktige. Omgivelsene rundt oss gir også signaler på hva de mener er viktigst og betyr mest eller ikke. Det er summen av dette som påvirker utvikling av selvverd på godt eller ondt (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Man kan tolke det slik at hvis barn av rusavhengige får negativ tilbakemelding på ting de mener at de har masse erfaring og kompetanse på, og som betyr mest for dem og omgivelsene, kan dette bidra til å bryte ned selvverdet. Men hvis de får negativ tilbakemelding på områder av liten interesse og kompetanse, samt at omgivelsene ikke ser opp til dette, har ikke dette noe å si for barnets selvverd.

Rosenbergs beskyttelsesmekanismer

Rosenberg (1968) har sett på fem ulike beskyttelsesmekanismer som blir brukt for å støtte og beskytte selvverdet. Disse mekanismene er former for psykologisk selektivitet. Disse selektive mekanismer er; selektivt valg av verdier, tolkninger, standard, referansegrupper og situasjoner og aktiviteter. Ut i fra disse gjør barn ulike valg som beskytter deres selvverd. Så lenge barna har mulighet til å velge, velger de den veien som gagnar dem mest. Det vil si at barnet må komme ut av dette med positive vurderinger i forhold til seg selv, innenfor verdier,

tolkninger, referansegrupper, situasjoner og aktiviteter. Hvis ikke vil for eksempel et barn med atferdsproblem eller innagerende atferd bruke all sin energi/motivasjon på å beskytte sitt selvvverd.

De selektive beskyttelsesmekanismene er i følge Rosenberg (1968) allmennmenneskelige mekanismer. Eksempel på dette er at elever i skolen har begrenset mulighet til å beskytte selvvertet gjennom disse mekanismer. I og med at elevene ikke kan velge bort skolesituasjonen, har de begrensede valgmuligheter når det gjelder aktiviteter på skolen. Rosenberg viser ved en analyse at behovet for selvbeskyttelse i skolesituasjonen kan få store konsekvenser for elevens motivasjon. Man kan også stille spørsmålet i forhold til foreldre. Hvilke valgmulighet har barn av rusmisbrukere til selv å kunne velge hvilke foreldre man vil ha?

Nå har jeg presentert ulike teorier som anvendes for å belyse problemstillingen; ”Hvilke signaler gjennom opplevelser mente voksne barn av rusmisbrukere de viste sine omgivelser som tiåring?”. I følge min kunnskap besvares ikke denne type spørsmål i litteraturen, derfor er det både interessant og viktig å gjennomføre dette forskningsprosjektet. Min forskning var å avdekke muligheter for å ”fange opp” barn som lever i hjem preget av rus. Gjennom teorier om kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning, kan det være enklere å kunne avdekke dette, noe som flere forfattere peker på (f. eks. Hansen, 1994, 2001; Sundfær, 1992, 1999, 2002, 2004). For å avdekke om dette er mulig, er det nødvendig å gå dypere inn i materien og derfor ble valget kvalitativ metode.

Metode

For å belyse problemstillingen; ”Hvilke signaler gjennom opplevelser mente voksne barn av rusmisbrukere de viste sine omgivelser som tiåring?”, og for å få frem informantenes egne opplevelser, tanker, erfaringer og refleksjoner fra deres hverdag, valgte jeg en kvalitativ forskningsmetode. Valg av forskningsmetode er avhengig av problemstillingen og de tema forsker ønsker å belyse i sin forskning. Ut i fra min problemstilling, temaer og teorier ble det et forskningsintervju i et retrospektivt perspektiv. Jeg vil først fortelle litt generelt om kvalitativ forskningsmetode og senere presentere forskningsintervjustudiet som jeg valgte som tilnærming i arbeidet.

Kvalitativ forskning

Kvalitativ forskningsmetode innebærer at man forsøker å forstå informantenes perspektiv og at forskeren skal forsøke å ha et helhetlig og kompleks bilde av virkeligheten (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Dette kan være informantenes egne opplevelser, erfaringer, tanker og følelser av sin egen hverdag omkring et fenomen og hvordan de forholder seg til dette (Dalen, 2004; Postholm, 2005), noe som flere andre forfattere mener (f.eks. Dalland, 2007; Johnsen, 2002). Dette er altså en metode for å innhente opplysninger fra et fåtall informanter, men at forsker gjør dette svært grundig ved at man går i dybden for å få en forståelse av fenomenet og kan formidle dette videre (Dalland, 2007; Johnsen, 2002; Postholm, 2005).

Problemstillingen i oppgaven omhandler voksne menneskers tanker og refleksjoner om det å vokse opp i et hjem preget av rus, som innebærer at studiet blir gjennomført i et retrospektivt perspektiv. Kvalitativ metode mente jeg derfor belyste min problemstilling aller best.

Retrospektivt perspektiv/studie

Ettersom problemstillingen i oppgaven omhandler voksne menneskers tanker og refleksjoner om det å vokse opp i et hjem preget av rus, innebar dette at studiet ble gjennomført i et retrospektivt perspektiv. Denne metoden går ut på at forsker henter inn data fra noe som individer har erfart tilbake i tid. Et eksempel på dette er framstillingen om barndommen (Befring, 2002; Bø og Helle, 2002; Ringdal, 2007). I følge Kjeldstadli (1999) er det noen forutsetninger som må oppfylles for å kunne gå tilbake i tid. Det ene er at man må ha et godt materiale for det tidspunkt man skal jobbe ut i fra. Det andre er at man ikke kan bruke dette i forbindelse med en enkel begivenhet. Forfatteren fortsetter med å fortelle at det går over en lengre periode, der man beskriver og forklarer stabiliteten og endringene som blir funnet i forskningsprosessen. Faren her kan selvfølgelig være at forsker moderniserer tankegangen om fortiden, noe som igjen kan bli forvrengt i visse sammenhenger. For eksempel feilinformasjon

eller feilerindringer om hvordan det var å være barn av rusmisbrukere, der man ikke husker det negative men bare det positive i barndommen. Dette kan vanskeliggjøre analyse av årsaksforhold, fordi forsker ikke kan observere situasjonen, ut i fra at dette har med fortiden å gjøre. En slik metode stiller derfor store krav til respondentenes hukommelse (Kjeldstadli, 1999; Bø og Helle, 2002).

Forskningsintervju

Forskningsintervju blir benyttet for å belyse de temaer og problemstillingen som har blitt valgt ut i forhold det aktuelle prosjektet (Dalen, 2004). Forfatteren sier videre at formålet med intervjuet er å få fyldige og omfattende informasjon om hvordan informantene opplever og reflekterer omkring sin livssituasjon. Det finnes ulike typer intervju, slik som, åpent, strukturert eller fokusert og den mest brukte formen er et semistrukturert eller halvstrukturert intervju (Dalen, 2004; Postholm, 2005), som også forfatterne Dalland, (2007); Johnsen, (2002) er enige i. I min studie ønsker jeg å benytte halvstrukturert intervju, der samtalen fokuserer mot bestemte temaer, som på forhånd er valgt av forsker selv, med andre ord ikke ferdiglagde spørsmål. Årsaken til dette valget av intervju, er at informantene har fokus på sine egne opplevelser av emnet og at de formulerer svaret med sine egne ord. Dette gjør at man får tak i informantens forståelse av deres dagligliv etter hvert som informantene forteller. Informantene kan også komme med andre tema som kan være relevant for forskningen. De velger selv om de vil følge intervjuformen slavisk. Med utgangspunkt i dette kan forsker styre intervjuet i den retning han eller hun vil. Derfor har forsker kontroll over intervjuet og kan om nødvendig stille oppfølgings spørsmål (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Forfatterne Dalland (2007) og Johnsen (2002) skriver også om dette.

Forskerrollen i forskningsintervjustudie

Forskeren er det viktigste instrumentet i et forskningsintervju, siden forskeren bruker seg selv for å få tak i informasjon. Det vil si at forskers nærhet og sensitivitet i relasjon til informanten er viktig for at informanten skal fortelle i detalj om seg selv, som Postholm (2005) uttaler det; ”de tykke beskrivelser” (Postholm, 2005). I en forskningsintervjustudie er intervjuene det viktigste verktøy for informasjonsinnsamling, der forsker er fysisk nærværende på forskningsplassen. Målsettingen er at forsker forsøker å se meningen eller helheten ut i fra sin problemstilling (Dalen, 2004). Forskeren må være seg bevisst sin rolle som forsker. Det vil si at forskeren må være klar over sin subjektivitet innenfor forskningen (Postholm, 2005). Det at forsker har med seg både sine erfaringer, opplevelser, kunnskap og teori, kan farge datainnsamlingen som blir gjort. Derfor er det viktig at forsker prøver å være mest mulig

objektiv under hele forskningsprosessen (Dalland, 2007; Johnsen, 2002), også gjengitt hos Dalen (2004); Postholm (2005). Den oppfatning og mening jeg som forsker har av det fenomenet jeg forsker på, er min forforståelse av det. Derfor er det viktig at jeg som forsker ikke blir styrt av forforståelsen, som for eksempel teorier, kunnskap og litteraturlæsning i forkant av forskningsprosessen. Dette skal man heller bruke til å reflektere over den mottatte informasjonen, for deretter å få en størst mulig forståelse av informantenes opplevelser (Dalen, 2004). Derfor er det enda viktigere å få frem informantens opplevelser og uttalelser under en slik prosess (Dalen, 2004). Med bakgrunn i dette blir det veldig viktig at forskeren er godt forberedt og vet hva man skal gjøre før man starter forskningen og datainnhenting.

I kvalitativ forskning benyttes begrepene induktiv og deduktiv. Begrepet induktiv innebærer at ny kunnskap utvikles fra egne referanserammer. Deduktiv er det motsatte, der teorien blir testet opp i mot datamaterialet. Postholm (2005) mener at under forskningsprosessen i kvalitativ studie, er det en interaksjon mellom induktiv og deduktiv. Det å møte forskningsfeltet med et mest mulig åpent sinn er ut i fra Postholm (2005) det aller beste. Åpent sinn er dermed en grunnleggende egenskap hos en kvalitativ forsker. Det vil si at man er åpen for at andre temaer eller aspekter kan komme fram under selve forskningsprosessen (Dalland, 2007; Johnsen, 2002). Samtidig er det også viktig å ha god kunnskap om kommunikasjonsegenskaper og om sosiale relasjoner (Dalen, 2004). Forfatteren sier at det å kunne lytte og la informanten få tid til å fortelle, er nødvendige forutsetninger for at intervjuet skal kunne brukes i forskningssammenheng (Dalen, 2004).

Pålitelighet, gyldighet og generaliserbart

Det å forske innebærer at man søker etter ny kunnskap om det som er "sant". Målsettingen med forskningen er at man blant annet skal kunne formidle resultatet videre til andre (Dalland, 2007). Kvaliteten på det man forsker på er avhengig av hvor pålitelig, gyldig og generaliserbart det er. Postholm (2005) og Dalen (2004) mener også at krav til kvalitativ forskning i forhold til pålitelighet er at resultatene kan reproduseres og gjentas. Her handler det om hvordan man gjør undersøkelsen, og hvor nøyaktig det videre arbeidet blir gjort, som for eksempel behandling av data. Det som kan true påliteligheten kan være informantens uvillighet til å snakke om for eksempel sensitive emner, eller behov for positiv selvrepresentasjon (Postholm, 2005; Dalen, 2004). I slike tilfeller kan man se at for eksempel barn av rusmisbrukere fremhever det positive og undertrykker det negative. Forfatterne sier videre at både nærhet og distanse er viktig under et intervju for å vurdere informantens situasjon. Nærhet for å skape trygghet og tillit slik at man får et så korrekt svar som mulig.

Distanse for å ha fokus på tema i problemstillingen. Pålitelighet handler også om at forsker er objektiv under et intervju. Spørsmålsstillingen er også viktig å tenke på. Her er det snakk om ledende kontra åpne spørsmål. Har man ledende spørsmål får man kun det svar man ønsker på sine spørsmål og det gir ingen pålitelighet. Derimot ved åpne spørsmål, gis informanten mulighet til å kunne snakke ut fra egne tanker og refleksjoner - dermed mer pålitelig. I min forskning vil alle informantene få de samme spørsmål og de får svare fritt på dem, noe jeg antar vil bidra til et pålitelig resultat.

Gyldighet er om metoden man bruker er den rette i forhold til det man skal undersøke (Postholm 2005). Prosjektets gyldighet bygger også på å bruke halvstrukturert spørsmål for så og få tak i informantenes unike opplevelser og kunnskap (Postholm, 2005). Dette vil jeg bruke under min forskning og jeg vil informere informantene på forhånd om formålet med forskningen og selve intervjuet. Samtidig er det viktig at spørsmålene er relevante for å få en bedre forståelse av fenomenet. Det er også viktig at informantene og forskeren har et felles forståelsesgrunnlag for forskningsprosjektet før selve intervjuet begynner. Dette vil understøtte prosjektets gyldighet (Dalen, 2004). Når jeg har foretatt transkribering av intervjuene, vil jeg sende dem tilbake til informantene for å få bekreftet om det jeg hadde transkribert var riktig eller om noe måtte endres. Dette kalles også "member checking" som sikrer kvalitet på min forskning (Lincoln og Guba, 1985; Stake, 1995).

Når forskningen er generaliserbar, kan man generalisere funnene av forskningsprosjektet til lignende prosjekt. For eksempel dersom andre forsker på barn av rusmisbrukere, kan de eventuelt bruke mine funn for å forstå sin egen praksis, noe Postholm (2005) kaller for naturalistisk generalisering. Hun sier at en god analyse og fortolkning kan delvis ha en overføringsverdi, dette ved at en overfører andres opplevelser av det samme fenomen i den samme kultur, som spesielt gjelder der man forsker over en lengre periode og med flere personer involvert i forskningen (Postholm, 2005).

Etiske refleksjoner i en forskningsintervjustudie

Som forsker må man følge retningslinjer fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsfag, jus og humaniora (NESH 2009). Komiteen har utarbeidet retningslinjer som forsker støtter seg til under forskningsprosessen (Postholm, 2005). De er inndelt i femten ulike punkter, der det blant annet står at forskeren skal respektere deltakernes integritet, frihet og bestemmelse. Det står videre at personer som det forskes på, skal informeres og gi sitt samtykke før forskningsarbeidet starter. Man skal også innrapportere prosjektet for eventuelt sjekk i forhold til personopplysninger. Hvis barn deltar i forskningen, har de spesielle

rettigheter som skal beskytte dem. Når det gjelder personlige opplysninger, skal disse lagres forsvarlig og ikke lengre enn til arbeidets slutt. Forsker skal også opptre konfidensielt med hensyn til informantenes informasjon og privatliv. Gjennom mitt prosjekt vil alle disse punktene bli fulgt. For å ha de etiske retningslinjer riktig i forhold til oppgaven, kontaktet jeg Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD) som har som oppgave å ta vare på og sikre personopplysninger.

I følge Postholm (2005) er det nødvendig å ta hensyn til det etiske gjennom hele forskningsprosessen. Forsker har blant annet en oppgave i å opparbeide et tillitsforhold til informantene. Dette går ut på å gi informantene informasjon om hva han eller hun begir seg ut på under denne forskningen. Det er også under intervjuet viktig å ta vare på informantens integritet som for eksempel informantens meninger, motiver og selvrespekt. Her er det også viktig å gi dem den anonymiteten de har krav på. Å jobbe som forsker er å jobbe tett inn på mennesker og få tilgang på materiale som må forvaltes på en etisk forsvarlig måte. Det vil si at informantene kommer først, deretter undersøkelsen og til slutt hensynet til forskeren (Postholm, 2005).

Forskningsprosessen

Etter at jeg hadde bestemt meg for hva jeg ville forske på, begynte jeg å lese relevant teori, satte meg godt inn i metoden jeg skulle bruke, så video og snakket med mennesker, terapeuter og forskere som hadde erfaring fra tematikken barn av foreldre med rusproblemer. Jeg hadde med dette et litt annet utgangspunkt i forskningsprosessen. Deretter måtte jeg ha godkjenning for forskningen gjennom Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste (NSD). Jeg kontaktet den 12.12.08 og la frem min problemstilling og de kunne fortelle meg at jeg ikke trengte å søke til dem for mitt forskningsprosjekt. Dette fordi jeg ikke skulle lagre intervjuene elektronisk samt at jeg skulle intervju voksne og ikke barn. Etter dette sendte jeg inn prosjektbeskrivelsen til godkjenning til NTNU.

Så begynte forberedelsene for gjennomføring av intervjuene og valg av informanter pågikk parallelt. Når det gjelder valget av informanter i forhold til hvilken aldersgruppe som skulle bli intervjuet, ble det ikke intervjuet små barn av etiske grunner (jfr. etiske refleksjoner i en forskningsintervjustudie). I tillegg ville det å intervju barn kreve langt mere ressurser. De som forsker på barn som jeg har vært i kontakt med, sier også at det å snakke med og eventuelt intervju barn, er veldig vanskelig og et omstendelig arbeid, som kan ta år. Dette støttes av flere forfattere (f. eks. Hansen, 2001, 2004; Sundfær, 1992, 1999, 2002, 2004)

Intervjuguiden

Med utgangspunkt i dette ble intervjuguiden laget ut i fra valgte temaer jeg skulle belyse, som igjen ble det jeg skulle analysere. Intervjuguiden ble mitt redskap til bruk under intervjuene. Dalen (2004) sier at en intervjuguide skal ha de temaer og spørsmål som er viktig for å kunne belyse det man forsker på. Jeg valgte et halvstrukturert intervju, som jeg har nevnt tidligere i oppgaven. Jeg delte opp intervjuguiden i hovedpunktene; innledning, bakgrunnsinformasjon, og deretter temaene kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning - alle med hver sine underpunkt (vedlegg 1).

Deretter satte jeg meg veldig godt inn i intervjuguiden, fordi jeg mente det var viktig å være godt forberedt før intervjuene (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Intervjuguiden hjalp meg å strukturere og lagde en ramme rundt intervjuet. Den bidro også til at informanten formulerte svarene selv, der jeg som forsker hadde kontroll over situasjonen og stilte spørsmål og oppfølgingsspørsmål der det var nødvendig (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Mens jeg jobbet med intervjuguiden, lette jeg etter informanter.

Informantene

For å rekruttere informanter til min studie, tok jeg først kontakt med et behandlingssenter i Norge (vedlegg 2). De henviste meg til en internasjonal organisasjon med avdelinger i Norge, som igjen henviste meg til en dame ved det fiktive navnet "Mira". Hun jobbet ved en av avdelingene i Norge. "Mira" hjalp meg med å få tak i mine informanter. Dette ble gjort ved at hun sendte ut mitt informasjonsskriv pr. e-post til sine kontakter. På denne måten var det opp til den enkelte person som mottok denne henvendelsen, å avgjøre om han/hun ønsket å delta i prosjektet. Informasjonsskrivet redegjorde om formålet med forskningen (vedlegg 2). Jeg mottok svar fra personer over hele landet som ønsket å delta. Deretter valgte jeg ut seks personer ut i fra følgende kriterier; De måtte ha fylt 18 år og jeg ønsket både menn og kvinner. Rusmisbruket hos foreldrene måtte ha vedvart over en barndomsperiode fra 0 til 12 års alderen. Barnet må ha bodd helt eller delvis sammen med den rusavhengige, dvs. mor eller far eller begge i denne perioden. Det viktigste kriteriet var at de husket og var i stand til å fortelle om sine opplevelser og signaler de selv mente de uttrykte til sine omgivelser i en alder av ca. ti år. Går man ut i fra den generelle psykologiske forskningen, har det også der blitt påvist at barn under cirka åtte år ikke er kognitivt i stand til å ha en global selvoppfatning (Harter, 1993).

Å velge forskningsdeltakere og forskningssted er sentralt innenfor kvalitativ metode (Dalen, 2004). De seks informantene var i alderen 18 til 45 år. Dette betraktet jeg som en håndterlig størrelse/gruppe med tanke på tidsbruk og ressurser til prosjektet. Når det gjaldt

antall informanter sier Postholm (2005) at det er ulike meninger om hvor mange man skal intervjuer, noe som også handler om hvilken oppgave man skriver og problemstilling man har. Men i et forskningsintervju kan det variere mellom tre og tjuefem informanter. Ser man dette ut i fra en generaliserbar virkning av studie, der man har få intervjuobjekter, kan dette bli vanskelig. Eksempel; i et mindre forskningsprosjekt der man intervjuer tre personer, og ut i fra dette klarer å finne en felles essens i forskningsdeltakernes opplevelser av en erfaring, kan dette kanskje være generaliserbart (Postholm, 2005).

Etter utvelgelsen sendte jeg en e-post til mine seks informanter for å avtale tid og sted for intervjuene. Samtykkeerklæringen ble også sendt i samme e-post (vedlegg 3). Etersom informantene hadde sagt seg villig i å bli med på mitt prosjekt, mente jeg det var rett og rimelig at de selv fikk velge tid og sted for intervjuene. Hensikten min var å bygge en trygg og tillitsfull atmosfære rundt meg og informanten slik at informanten var i stand til å åpne seg og komme med sine tanker, refleksjoner og meninger (Dalen, 2004; Dalland, 2007; Postholm, 2005; Ringdal, 2007).

Intervju

Intervjuene ble gjennomført i perioden 15. til 18. april 2009. Hvert intervju varte i ca en time. Jeg benyttet intervjuguiden (vedlegg 1) som mal for å ha det rette fokuset under intervjuene. I tillegg teipet jeg dem ved bruk av diktafon samt at jeg hadde med meg en loggbok for å gjøre notater. Det å få med seg informantenes erfaringer og opplevelser var selve kjernen i forskningen, og uten disse var det lite man kunne knytte teoriene opp i mot (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Derfor var det å bruke diktafon under intervjuet viktig, slik at jeg kunne lytte og vite at all informasjon ble tatt opp. Jeg noterte ned informantens nonverbale væremåte, for eksempel stemmebruk, mimikk og andre kroppsspråk som kunne underbygge det informanten sa under intervjuet. (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Det oppsto ofte glidende overganger under intervjuene, fra det ene til det andre spørsmålet eller at informanten bare pratet uavbrutt. På denne måten ble mange spørsmål besvart, noe som også kjennetegner det halvstrukturerte intervjuet. Gjennom dette hoppet jeg over de spørsmål som informantene hadde besvart og kom med nye spørsmål når det passet seg slik. Etter hvert som jeg var ferdig med intervjuene, avtalte jeg med informantene om eventuelt et oppfølgingsintervju dersom jeg så behov for dette. Tre av intervjuene ble gjennomført hjemme eller på jobb hos informantene, mens de tre resterende ble gjennomført pr. telefon på grunn av stor geografisk avstand.

Personlig intervju: Jeg var hjemme hos to av informantene og den tredje møtte jeg på informantens jobb. Før intervjuet startet, informerte jeg om deres rettigheter og hvordan intervjuet skulle foregå samt om formålet med intervjuet (vedlegg 1 og 2). Som nevnt tidligere benyttet jeg både diktafon og loggbok. Under selve intervjuene følte jeg at det var en god stemning, der praten gikk lett og uformelt. Jeg fikk en varm velkomst og følte at jeg var ønsket og alle var vennlige og imøtekommende. Jeg fikk også tilbakemelding på at informantene oppriktig ønsket å delta i mitt prosjekt.

Telefonintervju: Også før gjennomføringen av disse, gjorde jeg informantene kjent med deres rettigheter samt forklarte dem hvordan intervjuet skulle gjennomføres (vedlegg 1 og 2). Jeg intervjuet tre informanter pr telefonen av grunner som foran nevnt. Jeg tok også opp disse intervjuene på diktafon og brukte loggbok. Selv om jeg ikke så eller var i nærheten av informantene, følte jeg at vi fikk en trygg og tillitsfull atmosfære under intervjuene. Det var en god stemning, der praten gikk lett og uformelt. Jeg slapp å stille så mange spørsmål ut i fra at informantene pratet i vei. Det gikk heller mer på at jeg måtte få samtalen inn på det rette sporet da det var lett å snakke seg bort. Latteren lå i luften og man kunne høre at den ikke var kunstig men ekte. Jeg fikk en god og varm følelse av å være ønsket under intervjuet, stemningen var rolig og harmonisk.

Felles for alle seks informantene var at de var glade for at det var noen som skulle fortelle deres historie. Etter hvert intervju forsøkte jeg å transkribere materialet ut i fra lydopptak og loggføring som ble gjort. På denne måten sikret jeg at jeg ikke glemte vesentlige detaljer og eventuelle oppfølgingsspørsmål. Samtidig ga dette en god oversikt over og kjennskap til datamaterialet. Det å transkribere intervjuene selv gjorde at jeg kom nærmere stoffet og fikk en bedre forståelse av det jeg analyserte (Dalen, 2004; Postholm, 2005). Transkriberingen ble utført i bokmålsform, fordi informantene hadde ulike dialekter og for å bevare anonymiteten. Transkriberingsprosessen var tidkrevende. Jeg bruket ca 14 dager på å transkribere seks intervju. Intervjuene ble på omtrent 50 maskinskrevne sider med linjeavstand 1, pkt.12 skrift. Etter transkriberingen sendte jeg dem til informantene for gjennomlesing. Dette blir kalt "member checking". Etter ønske fra informantene har jeg unnlatt å bruke fiktive navn men i stedet kalt dem for informant 1, 2, osv. Dette er også med på å anonymisere informantene ytterligere. Intervjuene ble belyst og fortolket ut i fra det informantene hadde trukket frem som viktige opplysninger i forbindelse de spørsmål de hadde besvart. Dette ble grunnlaget for den videre analysen og tolkningen av studien.

Dataanalyse

Etter transkriberingen av lydopptakene begynte bearbeidingen, organiseringen og koding av datamaterialet, som er et viktig ledd i analyseprosessen (Dalen, 2004). En slik analyseprosess skal kunne føre frem til en helhetlig forståelse av meningsinnholdet i datamaterialet (Dalen, 2004; Dalland, 2007; Postholm, 2005). Alle transkriberte intervju ble printet ut og lest igjennom. I forbindelse med kodingen brukte jeg forskjellige farger for å skille temaene kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning fra hverandre. Deretter noterte jeg stikkord i margin, om hva informantene hadde uttalt seg. Alle seks intervjuene ble komprimert og sortert etter temaer, for å finne hvilke emner som gikk igjen, og som informantene opplevde som mest relevant. Kodeprosessen var en interaksjon mellom forskerens forforståelse og tendenser i datamaterialet (Dalland, 2007; Rindal, 2007). Postholm (2005) sier også at når man koder og kategoriserer datamaterialet, blir arbeidet mer oversiktlig og strukturert for forskeren. På grunn av oppgavens omfang kunne jeg ikke benytte alt datamaterialet og var derfor tvunget til å sortere bort store deler av det. Det materialet som jeg har valgt å ta med og presentere i dette arbeidet, er representativt for de ulike kategorier jeg kom fram til. Hvordan jeg gjorde det og hvilke det ble, vil jeg presentere nedenfor.

Mitt utgangspunkt var de tre temaene; kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning. Innenfor disse skulle jeg analysere og tolke informantenes materiale og deretter finne emner som var felles. I analysen av datamaterialet innen tema kommunikasjon viste det seg at informantene hadde et fokus på følgende emner; å finne de rette ordene, vanskelig å si de rette ordene og redd for å si noe galt. Dette pekte seg tidlig ut under intervjuene og jo mer jeg arbeidet med stoffet jo tydeligere kom det frem. Informantene hadde også store problemer med å kommunisere med sin nærmeste slekt og venner. Det var en av informantene som brukte språket som et middel for å nå målet sitt, men denne informanten var også veldig redd for å si noe galt. Med andre ord ble dette utgangspunktet for overskriften på min første kategori: *”For å kunne snakke med andre personer, var kroppsspråket viktig.”*

Den andre kategorien som omhandlet relasjoner, var en av de enkleste å plukke ut. Her var alle informanter enige om det samme og uansett hvor mye jeg snudde og vendte på materialet, ble det ingen forandring. De var redd for andre mennesker. Selve redselen utartet seg i ulike former og situasjoner, men redselen for å ta kontakt med andre var der. Informantene hadde også problemer med å ha gode relasjoner til sin nærmeste slekt og venner. Derfor ble andre kategori laget slik: *”På hvilke måter kan jeg ta kontakt med andre mennesker, når redselen tar overhånd?”*

Den tredje kategorien innen temaet selvoppfatning var den som ble vanskeligst. Alle informantene var enige om at de faktisk ikke hadde så dårlig selvoppfatning. Men gikk man mer i dybden i materialet kunne jeg se at alle hadde store problemer med å beskrive seg selv ut i fra sine egne vurderinger og aksepteringer. Det som gikk igjen var; hva andre mente om dem og om hvordan de var. Spesielt var det hvilken tilbakemelding de fikk fra deres slekt og venner på hvem de var. Ord som saring, raring og outsider gikk igjen. Ut i fra dette ble siste kategori: *”Ut i fra andres vurdering, er jeg den jeg er.”*

Nå hadde jeg funnet mine tre kategorier som belyste mine temaer, problemstilling og informantenes tanker og refleksjoner gjennom intervjuene. Kategorienes navn valgte jeg ut i fra informantenes egne uttalelser, for å kunne belyse at det var deres egne tanker og refleksjoner. Jeg valgte også å bytte plass på de to første kategoriene fordi man må snakke eller kommunisere før man kan skape relasjoner, men de to er avhengig av hverandre, der gode kommunikasjonsferdigheter skapes ved å ha gode relasjoner og omvendt. Derfor ble mine kategorier slik:

Kategori 1- *”For å kunne snakke med andre personer, var kroppsspråket viktig.”*

Kategori 2 - *”På hvilke måter kan jeg ta kontakt med andre mennesker, når redselen tar overhånd?”*

Kategori 3 - *”Ut i fra andres vurdering, er jeg den jeg er. ”*

Jeg kan vel si at jeg som forsker i en viss grad kan være deduktiv, fordi jeg har min forståelse, og har valgt temaer ut i fra en problemstilling jeg selv har laget. Håpet er, selv om min forforståelse vil være med i analysen, at jeg vil prøve å legge denne til siden og være mest mulig induktiv. Ut i fra dette har jeg hele tiden under dette forskningsarbeidet vært bevisst på å få frem informantenes stemme. Etter å ha intervjuet, transkribert og funnet kategoriene fra datamaterialet, fikk jeg også en mulighet til å finne ut av hvem disse informantene var som person.

Presentasjon av informantene

De seks informantene var både kvinner og menn som kom fra ulike steder i Norge. På generelt grunnlag vil jeg nå presentere hver av dem slik de er i dag. Deretter hvordan de selv husker de var som ca tiåring. Jeg mener at en slik presentasjon er relevant for oppgavens innhold, fordi problemstillingen handler om barn i tiårs alderen.

Informant 1

Informant 1 er en dame på 41 år, jobber som terapeut og servitør. Hun er alenemor med fire barn. Barndommen har forfulgt henne hele oppveksten og hun går pr i dag til terapeut. Når

informanten ble bedt om å beskrive seg selv slik som hun husker at hun var som tiåring, ga hun følgende svar; ei veldig rolig, stille, sjenert og snill jente. Men hun var alltid veldig redd og bekymret i hverdagen. Hvis hun skulle utføre en oppgave, var hun veldig nøye og brukte lang tid, slik at det skulle bli helt rett og ordentlig. I den forbindelse sa hun at hun var en veldig tålmodig person. Hun ble spurt om hvordan hun så på seg selv, og da sa hun at hun var stygg. Hun mente også at de andre hadde denne oppfatningen av henne. Informanten fortalte videre at dette med stygg betydde at det luktet av henne, det vil si at hun hadde skitne klær og hygienene var dårlig. Videre sa hun at det var i tiårsalderen at hun fikk sin første tunge depresjon. Informanten føyde til at hun var en god skuespiller, som løy veldig mye om alt og ingenting og levde i en fiktiv verden. Hun var veldig skoleflink, men var mye alene.

Informant 2

Informant 2 er en dame på 26 år, utdannet sosionom og bor sammen med samboer. Som tiåring beskrev hun seg slik; veldig bekymret, sint, passiv aggressiv og irritert jente. Hun var også veldig avvisende overfor andre mennesker. Hun fortalte videre at hun var veldig redd for å vise følelser, snakke samt redd for at dette kunne bli brukt mot henne. Når det var snakk om hvordan informanten så på seg selv, sa hun at hun var feit, ”teit” og var det ”sorte får” i familien. Dette var noe hun hadde forstått at andre også syntes om henne. Hun føyde til at når det dreide seg om hygiene og klesvask, var denne meget dårlig, noe som bidro til at hun så veldig sjuskete ut. Til slutt sa informanten at hun var flink i å lyve - hun kunne lyve om alt og ingenting. Hun var middels god på skolen som hun selv sa det. Hun kunne ha vært mye flinkere, men lærerne overså henne og så på henne som veldig vanskelig og dum. Fritiden brukte hun sammen med hestene og hun var mye alene.

Informant 3

Informanten er en mann på 40 år. Han er ufør og har sang og musikk som hobby. Barndommen hans har satt dype spor og han går fortsatt i terapi. Han beskrev seg selv slik som tiåring; stille, beskjeden og hadde store konsentrasjonsvansker. Informanten fortalte videre at han var en liten ”bajas” som elsket å spille skuespill. Slik kunne han flykte bort fra den virkelige verden. Han var flink til å lyve om alt mulig. Når han ble spurt om hvordan han så på seg selv, sa han at han var fryktelig redd og hadde ikke høye tanker om seg selv.

Informant 4

Informanten er en dame på 33 år, og er utdannet og jobber som kunstner. Hun bor alene og har slitt med barndommen og går ennå til behandling. Informanten beskrev seg selv som tiåring på følgende måte; stille, bekymret, uskyldig og litt rar eller som en ”outsider”. Hun

mente at også andre så på henne som en raring og en ”outsider”. Hun fortalte videre at hun var redd og hadde en frykt og redsel for alt og ingenting. Hun illustrerte dette med at hun gikk på eggeskall og prøvde å være usynlig. Hun fortalte at hun levde i en fiktiv verden, som i en boble og hun kalte dette en ”virkelighetsfluktboble”. Hun var ekstremt flink til å lyve om alt og hadde en surrealistisk fantasi. Men hun var ekstremt skoleflink og var nysgjerrig, vitebegjærlig og veldig aktiv. Hun elsket å spille teater og skuespill, noe hun mente hun var flink til og som hun fikk tilbakemelding på av andre. I følge informanten var hun mye alene og isolerte seg på rommet sitt.

Informant 5

Informanten er en mann på 24 år, jobber og har samboer. Han startet på videregående skole men fullførte ikke. Han beskrev seg selv som tiåring som; ansvarsfull, ”kontrollfrik”, ekstremt lojal, velsevoksen og kunne ordlegge seg godt. På skolen ble han oppfattet som en ledertype, og som han selv sa veldig høyløst og bestemt, fordi han tok seg av de svake på skolen og talte deres sak. Lærerne likte ikke dette og han ble derfor ”peset” av lærerne som igjen førte til at skolen gikk dårlig. Han fortalte at han hadde konsentrasjonsvansker på skolen, fordi han hadde ansvaret for alt hjemme og måtte huske hva alle hadde sagt. Med dette mente han at han måtte lagre alle samtaler (med barnevernet, sosionom, besteforeldre, far, mamma, politi, ppt, lærerne) i hodet, slik at han visste til en hver tid hva, hvem, hvor, hvorfor og hvordan tingene i hverdagen hjemme skulle være. Dersom han glemte noe av dette, var han overbevist, eller som han selv sa; ”garantert sikker” på at han ville bli tatt bort fra sin mor og at hun da ville dø. Derfor gikk han hele tiden og var veldig redd. Informanten sa til slutt at alt dette bidro til at han ble veldig flink til å lyve og at han derfor levde i en fiktiv virkelighet. Når han ble spurt om hvordan han så på seg selv, fortalte han at han så på seg selv som dum i skolesammenheng. Dette hørte han så ofte fra lærerne at han til slutt trodde på det selv. Han ble også mobbet av medelevene. De kunne si; ”gå hjem og dop deg ditt jævla dophue”. I hverdagen slet han med å strekke til, ansvaret og omsorgen var for stor. Han var på mange områder lite tilfreds med seg selv.

Informant 6

Han en mann på 18 år, går videregående skole og jobber. Han deler leilighet med andre. Slik beskrev han seg selv som tiåring; fryktelig urolig, dårlig konsentrasjon og rampete. Informanten følte han at han alltid fikk skylden for alt galt som ble gjort, noe han følte var urettferdig. Han fortalte videre at han var veldig flink til å lyve om alt og ingenting og at dette kunne være grunnen til at han alltid fikk skylden. Når jeg spurte han om hvordan han så på

seg selv, beskrev han seg selv slik; gikk med konstant dårlig samvittighet, veldig ansvarsfull og var lite glad i seg selv. Han sa at han var veldig redd for alt og da spesielt for å miste moren sin og ikke ha kontroll over henne. Han hadde også redsel for å være alene og var av den grunn oppmerksomhetsøkende. Han føyde også til at han hadde en uvane med å blande seg inn i andres samtaler. Informanten fortalte at han elsket å spille skuespill og teater, noe han fikk tilbakemelding på fra andre at han var flink til. Samtidig kunne han også fortelle at han var god i fotball, spesielt det å være keeper, noe han også fikk skryt av fra andre.

Resultat

Formålet med studiet var å finne ut om barn i hjem preget av rusmisbruk viste signaler eller tegn, som kunne være avgjørende for deres videre oppvekst. Derfor vil jeg nå presentere de tre kategorier jeg har kommet fram til gjennom analysen av datamaterialet. Jeg har gått ut i fra informantenes egne uttalelser, tolkninger og refleksjoner rundt intervjusituasjonen. Fordi kategoriene går noe inn i hverandre, viser de ofte tilbake på samme opplevelse og signal. Derfor kan det bli noen gjentakelser under denne prosessen..

”For å kunne snakke med andre personer, var kroppsspråket viktig.”

Det er gjennom våre foreldre, foresatte, voksne og andre mennesker, både små og store, at vi lærer oss å kommunisere (Håkonsen, 1994). Gjennom kommunikasjon og kroppsspråk kan man uttrykke sine meninger, følelser og behov et menneske måtte ha og dette er viktig for egenutviklingen (Eide og Eide, 2007). Analysen av datamaterialet viste et felles mønster på måten informantene kommuniserte på. Det virket som om opplevelser de hadde i oppveksten, preget måten de lærte å kommunisere på. Jeg kommer til å presentere hvordan kommunikasjonen var mellom informant, foreldre, søsken, besteforeldre, tanter, onkler, søskenbarn m.m. som jeg senere i oppgaven vil definere som nærmeste familie, deretter venner, lærere, naboer med mer. Hvordan hver enkelt kommuniserte til hverandre, var ut i fra hvordan informantene husket det. Jeg vil først ta for meg informant 1 deretter informant 2 osv. For å få en oversikt over hvem informanten omtalte og deres væremåte, har jeg benyttet et kodesystem der de ulike personene har fått følgende koder: (0) I = informanten, (1) F = far, (2) M = mor, (3) S = søsken, (4) V = venner, (5) S og L = skolen og lærerne, (6) B = besteforeldre, (7) T eller O = tante eller onkel, (8) A = andre personer, (9) Ff = fosterforeldre, (10) Fs = fostersøsken og (11) Nb = nabobarn. Etter de gjengitte sitatene nedenfor, har jeg kun valg å bruke tall i parentes for å vise tilbake på hvem som har uttalt eller uttrykt dette. Dette har jeg gjort i hele resultatdelen.

Hvordan den gjensidige kommunikasjonen var mellom informant 1 og nærmeste slekt, venner, naboer og lærere kom godt frem i intervjuet. Nedenfor kommer det noen eksempler på hvordan disse kommuniserte med hverandre, og de første sitatene gjelder informant 1:

- (1) F: ”Når faren min drakk, var han borte i ukes vis. Derfor snakket vi veldig lite med hverandre.”
- (2) M: ”Moren min brukte psykisk terror, som gikk ut på trakkasering, rakke ned på og latterliggjøre. Derfor snakket jeg ikke med min mor. Når man ikke kan bruke ord, bruker man kroppen. Slik ble min måte å snakke på, der jeg gikk med skuldrene høyt hevet opp mot ørene og hode bøyd nedover slik at jeg så i bakken. Det så ut som om jeg frøs. Jeg torde ikke si det, men istedenfor viste jeg det med kroppen.. Jeg løy mye og var en flink skuespiller, som var flink til å kopiere andres måte å gjøre ting på, samt leve i en fiktiv verden.”

- (3) S: "Det var ingen slik kommunikasjon mellom oss søsknene. Jeg snakket til søsknene mine slik mamma gjorde det til oss, kjefta og smalt og tyranniserte dem egentlig"
- (4) V: "Barna i bygda brukte å leke seg sammen, men snakket lite under leken. Venner hadde jeg ikke."
- (5) S og L: "Lærerne ga meg skryt for det jeg gjorde bra i skolefag, men de snakket ikke med meg. Jeg prøvde først å snakke med lærer om det som foregikk hjemme, men de bare mente at det ikke var så ille og at det ville gå over. Deretter prøvde jeg å gjøre det dårlig på prøver, slik at noen kunne se meg, men det hjalp heller ikke."
- (6) B: "Når vi var hos besteforeldrene våre, snakket vi ikke så mye med dem. Det gikk vel mer på at vi svarte på spørsmål som de stilte til oss."
- (7) T: "Tante fra Sverige var vi barna glade i, hun snakket mye og øste av gaver og lykke."
- (8) A: "Jeg snakket ikke med andre mennesker, fordi alt hjemme var så uforutsigbart, utrygt og ustabil. Jeg var nesten redd for å puste. Jeg husker at når de voksne snakket til meg ... ååå.. jeg måtte finne det rette svaret. Jeg kunne aldri bare svare direkte, men måtte komme med det rette svaret. Denne redselen hadde jeg over alt som for eksempel hjemme, hos besteforeldre, skolen, med mer."

I analysen ga informantene uttrykk for at hun kommuniserte med kroppsspråket fordi språket var basert på frykt og redsel for å si eller gjøre noe galt (1,2). Hennes måte å kommunisere til søsknene på var kjefting og tyrannisering for det var denne kommunikasjonen de hadde lært seg (2,3). Håkonsen, (1994) forteller at det er fra sine foreldre man lærer å snakke.

Informanten hadde ikke venninner men lekte seg sammen med noen naboer i hjembygda (4). Lærerne bemerket hvor flink hun var i skolefagene, men tok ikke kontakt med henne og spurte hvordan hun egentlig hadde det. Hun prøvde en gang å si fra til lærer om hvordan det var hjemme, men fikk lite respons (5). Når man får en slik tilbakemelding kan dette kanskje forhindre en kommunikasjonsutvikling hos informantene (Røkenes, Lossius, Mausest, 1996). Det å ha en tante som var annerledes, var en frisk pust i hverdagen (7). Når frykten styrer hvordan man skal vær hjemme og når foreldre ikke er i stand til å dekke barnets behov, blir vel kommunikasjonsutviklingen vanskelig (8) (Røkenes, Lossius, Mausest, 1996).

Informant 2 kommuniserte på følgende måte med de nevnte personene:

- (1) F: "Faren min var alkoholmisbruker og når han snakket var det på en slik psykisk "terror-måte". Jeg snakket minst mulig til pappa, fordi han kunne kjefta for alt og ingenting. Hjemmesituasjonen var utrygg og uforutsigbar som bygget opp en redsel for kommunikasjon."
- (2) M: "Mamma og jeg snakket sammen om ulike ting når hun en sjelden gang var hjemme, men vi snakket ikke om pappa.."
- (3) S: "Jeg og mine søsken snakket lite med hverandre. Samtalen var uformell og kjølige."
- (4) V: "Jeg hadde to venner, den ene var den stille og forsiktige typen og den andre hadde det verre hjemme enn meg. Jeg snakket på samme måte til dem som til de andre, men de aksepterte den."
- (5) S og L: "På skolen prøvde jeg å spørre lærerne om hjelp til mange ting, men ble avvist. De så på meg som vanskelig og dum. Jeg ble veldig fort sint og irritert og jeg bannet mye."
- (6) B: "Besteforeldrene klagde alltid på meg. Når de snakket til meg var det for å irettesette meg, fordi alt ble galt og jeg dummet meg ut hver gang jeg snakket, som for eksempel da jeg svarte og spurte feil og gjorde andre ting på feil måte."
- (8) A: "Min måte å kommunisere på var med sinne, avvising og aggresjon. Slik var jeg mot alle, både nære slektninger, venner og lærere med mer. Jeg var også flink til å lyve og likte å spille skuespill. Levde til tider i en fiktiv virkelighet. Jeg ønsket jo at noen skulle skjønne hva som foregikk hos oss, samtidig som det var helt utenkelig for meg å skulle fortelle det til noen."

I analysen av informant 2 sine uttalelser kommuniserte hun med kroppsspråket, som var med sinne og avvisning (1,3,4,5,6). Selv om hennes mor snakket med henne på en annen måte, klarte hun ikke å ta med seg dette videre. Hennes mor lyttet og anerkjente henne, noe som kunne ha bidratt til at hun utviklet språket sitt (Eide og Eide, 2007). Informanten lærte av fars måte å kommunisere på, idet hun var mest sammen med han. Det var denne kommunikasjonsformen hun fikk flest tilbakemeldinger på og som igjen viste hennes fortvilelse i hverdagen (2, 8). Hun snakket aldri til noen om hvordan det var hjemme, men ved bruk av kroppsspråket, hadde hun et håp om at noen skjønnte at hun ikke hadde det så bra (8).

Informant 3 kommuniserte slik:

- (1) F: "Faren min snakket med knyttneven, han slo. Jeg fikk juling for alt, fordi jeg eksisterte, derfor unngikk jeg å snakke med ham. Det at det var så uforutsigbart og utrygt hjemme gjorde at man ikke snakket."
- (2) M: "Moren min jaget meg på rommet eller avviste meg, vi snakket ikke sammen."
- (3) S: "Jeg ble mye terget og ertet av mine søsken, slik snakket vi mye sammen."
- (4) V: "Med de venner jeg hadde kommuniserte vi i form av uformell kompisprat."
- (5) S og L: "Lærerne prøvde å snakke med meg, men jeg turde ikke å snakke med dem. Jeg ville ikke snakke med lærerne, fordi det ikke var lønnsomt å si det til noen, fordi det var jeg som fikk juling. Dette var enkel matte."
- (7) O: "Onkel snakket med meg og da glemte jeg det vonde. Men forholdene hjemme ble aldri nevnt."
- (8) A: "Min måte å kommunisere eller snakke med andre mennesker på, var å være bajas, uokråke, lyve eller være skuespiller. Jeg var livende redd for å måtte snakke med andre mennesker, derfor stakk jeg av hvis jeg så noen."

Ut i fra analysen benyttet informanten kroppsspråket for å snakke med andre, som det å være bajas eller uokråke (8). Han var veldig redd for å snakke, fordi det kunne bli brukt i mot han og straffen var å bli slått helseløs eller bli avvist (1,2,5). Lauvås og Lauvås (2003) forteller at man kommuniserer på forskjellige måter og man lærer av erfaring hvordan man skal gjøre dette. Når han var sammen med sin onkel eller venner, benyttet han språket til kommunikasjon, fordi han hadde erfart at de ikke slo eller avviste han (4,7).

Slik kommuniserte informant 4 med disse personene:

- (1) F: "Faren min var en hustryran og brukte psykisk terror for å snakke med oss. Jeg hadde ingen dialog med far, pga. hvordan han var. I hjemmet vårt var det utrygt og uforutsigbart, denne frykten var med på at jeg ikke snakket."
- (2) M: "Mamma snakket lite. Men jeg gikk tidlig inn og tok stemmen til mamma."
- (3) S: "Jeg snakket lite med søsknene mine og vi hadde liten kontakt. Jeg snakket med min halvbror, når han en sjelden gang var hos oss."
- (4) V: "Jeg hadde en venninne og vi snakket sammen, men ikke om det som skjedde hjemme. En digresjon, men jeg var 30 år da jeg første gang sa det til min venninne."
- (5) S og L: "Lærerne ga meg positiv tilbakemelding på skolefag, spesielt min måte å tegne på og hvordan jeg utførte mine skuespilltalenter, men de snakket ikke med meg. Jeg ble mye mobbet på skolen, spesielt av en gutt. Jeg prøvde å fortelle dette til lærerne, men ingen gjordet noe med det."
- (6) B: "Jeg hadde et godt forhold til bestemor, men vi snakket ikke om det som var hjemme."
- (8) A: "Jeg var ekstrem til å lyve og laget de utroligste historier, som var helt absurde og surrealistiske. Jeg oppførte meg også på en merkelig og rar måte, som gjordet at ingen ville ha noe med meg å gjøre. Jeg husker at jeg hadde malt på meg blå øye en gang, et rop om hjelp. Dette var klart en måte å kommunisere på, fordi jeg ville ha oppmerksomhet fordi jeg hadde det vondt..... Jeg er redd for ikke å

si de rette tingene, redd for å si noe galt, prøvde å gjøre meg usynlig. Jeg sa ingenting til noen om det hjemme.”

I følge analysen hadde informanten vanskeligheter med å kommunisere med sin nærmeste slekt (1,2,3,6). Hun ble mobbet på skolen, men ingen tok ansvar og hjalp henne (5). Hun tok ikke kontakt med andre mennesker som for eksempel lærere, naboer e.l., fordi hun var redd for å bli avvist (5,8). Hennes måte å kommunisere på til omverdenen var gjennom kroppsspråket. Hun var meget spesiell i sin væremåte – en outsider som hun selv beskrev seg (1,2, 3, 5,8). Man kan anta at informanten ikke fikk fremmet sin kommunikasjonsutvikling idet hun var redd for å si noe galt (Røkenes, Lossius og Mauseth, 1996). Hun hadde mange gode samtaler med bestemor, halvbroren og en venninne, men det ble aldri nevnt hvordan det var hjemme (3, 4,6). Hun har aldri snakket til noen om hvordan det var hjemme (8).

Informant 5 sin måte å kommunisere på:

(1) F: ”Far snakket ikke så mye til meg.”

(2) M: ”Mamma snakket med meg og anerkjente meg og viste hvor mye hun elsket meg som sønn.”

(4) V: ”Jeg hadde uformell kompisssnakk med mine venner.”

(5) S og L: ”Lærerne snakket til meg på en negativ måte og sa jeg var dum og vanskelig. De kritiserte meg også for å være en ledertype, tok ansvar, veldig høyløst og bestemt. Lærerne påsto derfor at jeg hadde vansker med å konsentrere meg ordentlig om fagene. Derfor var jeg ikke interessert i skolen, men jeg hadde stress og tidspress hjemme som det å huske hva jeg hadde sagt til hvem, som ble en kunst til slutt. Det ble en automatikk idet å lagre samtaler med psykolog, sosionom, barnevernet, besteforeldre, mamma og pappa og lærere med mer. Da sier det seg selv at det ikke er plass til et helt pensum av for eksempel matte. For at ingen på skolen skulle finne ut av hvordan jeg og mamma hadde det hjemme, løy jeg og laget en fiktiv virkelighet om at vi for eksempel hadde vært på ulike ferier. Da jeg skiftet skole fikk jeg en lærer som både så og hørte meg. Dette var en person jeg betrodde meg litt til, fordi hun kom hjem til oss og dømte oss ikke ut i fra det hun så.”

(6) B: ”Besteforeldrene mine snakket mye med meg og vi løste masse problemer sammen, men vi snakket ikke om mamma.”

(8) A: ”Jeg fikk ofte høre av de mennesker jeg møtte at jeg som sju-åtte åring, hørtes ut som en 40 åring, fordi jeg hadde blitt ekspert på å lære meg å snakke for meg og min mor. Det var jeg som var voksen og skulle snakke om hvordan min mor var, dette til barnevernet, sosialkontoret, politiet, psykologen med mer. Jeg var veldig redd for å miste mamma, for hvis jeg ble tatt bort fra henne, kom hun til å dø, for det var jeg overbevist, garantert sikker på. Denne utryggheten var med på at jeg aldri fortalte hvordan det var hjemme. Derfor snakket jeg ikke med andre mennesker.”

Analysen viste at informant 5 ga uttrykk for at det var mamma han snakket mest med (2). Han hadde et åpent forhold til besteforeldre, selv om det var mye han ikke sa til dem (6). Han tok ikke kontakt med andre mennesker, fordi han var redd for å miste sin mor. Hvis han måtte snakke med voksne, var han redd for å si noe galt. Derfor var han veldig veslevoksen i praten (8). Informanten hadde gjennom erfaring lært seg å kommunisere (Håkonsen, 1994). Etter at han byttet skole, fikk han en lærer som han kunne prate med om alt mulig (5). Gjennom anerkjennelse og at noen lyttet til han, kunne han utvikle sine kommunikasjonsferdigheter (Håkonsen, 1994). Før bytte av skole kommuniserte han ved å være veldig høyløst, snakket mye, gikk i forsvarsposisjon og løy mye (5).

Slik kommuniserte informant 6 med personer i sine omgivelser:

- (1) F: ”Pappa snakket ikke til meg, vi hadde ikke kontakt.”
- (2) M: ”Jeg og mamma snakket mye sammen, selv om mamma var veldig flink til å snakke om seg selv og sine problemer. Jeg løy mye den gangen, dette for å beskytte mamma, fordi jeg var redd for at det ville gå ut over henne på et vis. Hjemme hos mamma var det uforutsigbart og ut i fra dette bygget det seg opp en uro og usikkerhet rundt meg, som førte til en evig redsel.”
- (4) V: ”Jeg hadde noen venner, men snakkingen mellom oss ble noe uformell kompisprat.”
- (5) S og L: ”På skolen gjorde jeg meg dum for å få oppmerksomhet, eller brukte min bakgrunn som unnskyldning for ikke å være til stede i timen. Jeg ble da sendt ut på gangen for å hvile meg. Lærene gikk forbi meg, men ingen snakket med meg. Jeg har vært med i musikkspill utenom skolen og fikk veldig mye skryt av jobben jeg gjorde der. Det er vel derfor jeg liker så veldig godt å jobbe med teater og skuespill.”
- (6) B: ”Besteforeldrene mine snakket med meg men på en uformell måte.”
- (8) A: ”Når jeg snakket med mennesker i det offentlige for eksempel barnevernet, sosialen, sa jeg alltid det mamma ville jeg skulle si og ikke noe annet. Jeg blandet meg inn i samtaler som ikke hadde noe med meg å gjøre, fordi jeg var veldig frempå for å bli hørt av andre.”
- (9) Ff.: ”Fosterforeldrene snakket hele tiden til meg. Jeg følte meg som syndebukken i familien, fordi jeg alltid fikk skylden for det gale som ble gjort. Derfor snakket jeg minst mulig med dem og stengte meg inne på rommet. Min måte å kommunisere på var blant annet å spille bajas, finne på mye rart og å lyve om alt og ingenting, fordi jeg ikke ville være der jeg var, men hjemme hos mamma.”
- (10) Fs: ”Fostersøsknene mine snakket også med meg, men jeg ville ikke snakke så mye med dem – jeg var vel noe sjalu.”

I følge analysen fortalte informant 6 at det var hos mamma han vil bo og det var nok henne han snakket mest med (2). Han ønsket ikke å være i fosterhjemmet. Derfor isolerte han seg fra resten av familien (9, 10). I skolen brukte han heller ikke det verbale språket men kroppsspråket. Hans måte å få oppmerksomhet var bl.a. å spille dum og være klengete. Han elsket å spille teater og han fikk tilbakemelding på at han var god på det (5,8). Han snakket med vennene på en uformell måte. Det ble ikke snakket om hvordan han hadde det hjemme (4). Han fortalte at alle visste at han hadde en mor og far som var rusmisbrukere, men ingen snakket om det, noe barnevernet hadde gitt beskjed om (8).

Analysene av informantene viste en del likhetstrekk på deres måte å kommunisere på. Som for eksempel at de ikke hadde lært å kommunisere med andre hjemmefra (Håkonsen, 1994). Kommunikasjon er nødvendig for å kunne utvikle blant annet seg selv, både kognitivt, emosjonelt, tankemessig og å utvikle et samspill med andre. Det å ha gode relasjoner er med på å skape muligheter for videreutvikling av kommunikasjon (Eide og Eide, 2007). Derfor er kommunikasjon og relasjoner gjensidig avhengig av hverandre for at man skal kunne utvikle seg selv og i samhandling med andre på en best mulig måte.

”På hvilke måter kan jeg ta kontakt med andre mennesker, når redselen tar overhånd?”

Voksne eller foreldre lærer barn å bygge opp gode relasjoner (Nordahl, 2005). I denne analysen av datamaterialet så jeg at informantene hadde mye til felles. Relasjoner handler mye om samhold. For at man skal kunne bygge opp gode relasjoner kan det være en fordel å

bo på samme sted over en lengre periode (Killèn, 2003, 2004, 2008). Ut i fra dette vil jeg legge til at det var en del av informantene som faktisk hadde flyttet mye i barndommen. Informant 1 sa: ”Vi flyttet mye mens jeg var barn, dette innad i bygda”. Informant 5 sa: ”Hver gang vi flyttet var jeg hos bestemor og bestefar, slik at mamma kunne finne en ny leilighet som vi kunne bo i”. Informant 6, fortalte ”Det ble en del flytting i barndommen”.

Jeg vil nå presentere noen eksempler på hvilke relasjoner informantene hadde til sin nærmeste slekt, venner, lærere med mer, ut i fra erfaringer informantene hadde.

Informant 1 fortalte følgende om sine relasjoner:

- (1) F: ”Far var alkoholmisbruker og var veldig lite til stede. Han møtte aldri opp på bursdager, foreldremøter, med mer.
- (2) M: ”Mor jobbet mye og var også mye borte. Jeg kan huske at hun en gang laget kveldsmat til oss barna. Hun drakk ikke, men var fullstendig besatt av den gubben, og hun ble enda verre mot oss barna når han var borte. Hjemmesituasjonen var utrygg og uforutsigbar, som gjorde at jeg ble redd.”
- (3) S: ”Jeg hadde ansvaret for mine søsken og måtte ordne opp, noe jeg ikke hadde lært. I den grad jeg gjorde det, ble det på samme måte som mor hadde lært meg, som for eksempel kjefta og tyranniserte dem egentlig, så jeg fikk ikke noe gått forhold til dem. Vi sto sammen for å overleve på et vis. Jeg og min søsken var mye alene hjemme. Det kunne ta dager før en voksen dukket opp.”
- (4) V: ”Ingen ville leke med meg, fordi jeg var skitten i tøyen og det luktet av meg (måtte hente klær i kjelleren som skulle til vask, men ingen hadde vasket dem, så var det liksom å finne det som var renest). Jeg hadde ikke lært noe om hygiene.”
- (5) S og L: ”Lærerne ga meg positiv tilbakemelding på hvor flink jeg var i skolefag. Jeg likte å være i timene på skolen, men friminuttene var det så som så med.”
- (6) B: ”Hadde positive stunder sammen med besteforeldrene mine. Men hadde en del angst om å gjøre ting riktig, som gikk over til at jeg kunne få problemer med å puste. Jeg var hele tiden redd - redd for alt.”
- (7) T: ”Vi barna var glade i tante fra Sverige. Hun øste av gaver og lykke. Hun var skilt og hadde ingen barn. Jeg så opp til henne, fordi hun hadde tatt steget med å skille seg og torde å være seg selv.”
- (8) A: ”Når man snakker om andre mennesker, både små og store, hadde jeg problemer med å knytte nye bekjentskaper. Jeg var alt for redd.”
- (11) Nb: ”Nabobarna lekte med oss men ville ikke være vennene våre.”

Analysen av datamaterialet fra informant 1 viste at hun ikke hadde så gode relasjoner til mennesker hun kjente (1,2,3,6,11). Hun sa videre at det var ganske greit å være på skolen, med dens faste rammer og regler (5). Informanten fortalte at tante ga barna et håp og en glede over å være til. Tanten sjarmerte henne og ga henne muligheter til å være med på ting hun aldri hadde fått tidligere (7). Redselen og situasjonen hjemme var vel det som hindret henne i å skape nye gode relasjoner og hemmet hennes egenutvikling (2,3,8) (Nordahl mfl., 2005).

Informant 2 fortalte følgende om sine relasjoner:

- (1) F: ”Far var alkoholmisbruker og jobbet skiftarbeid. Han kjeftet for alt og ingenting, for eksempel, selv om alt sto på hode i huset kunne han kjefta for at osthøvelen ikke lå på rett plass. Han slo meg en gang da jeg var ni år og etter dette var jeg redd han. Han brukte å trykke meg opp i et hjørne mens han sto der og kjefta... jeg var så sint og ville bare komme meg bort, men han sperret veien slik at jeg ikke kom meg bort. Slik holdt han på til jeg var så frustrert og sint at jeg begynte å gråte. Da ble han lei seg og ville gi meg en klem. Krangelen var aldri over før han hadde fått en klem, noe jeg følte som et overgrep. Jeg følte meg ikke trygg hjemme når han var der, og alt var uforutsigbart. Når jeg kom fra skolen og han var hjemme, lurte jeg meg ned til hesten og var der resten av dagen, noe som skjedde meget ofte.”

- (2) M: "Jeg hadde det kjempefint sammen med mamma, når hun en sjelden gang var hjemme, men da var ikke far til stede."
- (3) S: "Jeg var minst og hadde eldre søsken. Vi hadde et greit forhold men det var i perioder kjørlig."
- (4) V: "Jeg hadde to venninner som aksepterte meg for den jeg var, selv om jeg var sint, avvisende og aggressiv."
- (5) L, S: "På skolen var det ingen som tok kontakt med meg og jeg tok heller ikke kontakt med dem, fordi jeg var veldig avvisende og sint mot andre voksne og barn. Jeg følte at skolen og lærerne hadde stempla meg som vanskelig og dum og derfor fikk jeg ikke vise hva jeg var god for. Dette gikk ut over de faglige prestasjoner."
- (6) B: "Jeg hadde ikke så godt forhold til mine besteforeldre. Jeg følte at de la skylden på meg for at ting hadde blitt slik de hadde blitt hjemme. Jeg følte at de så på meg som det sorte får og at det var mye galt med meg. De kikket alltid på meg. Jeg viste ikke hvordan jeg skulle oppføre meg i ulike sosiale lag. Derfor gjordet jeg alt feil."
- (7) T: "Jeg hadde en tante som tok meg med på ulike aktiviteter og som det var godt å være sammen med."
- (8) A: "Når det gjaldt andre mennesker, små og store, prøvde jeg å unngå dem. Jeg var redd for å bli utnyttet og avvist."

Informant 2 hadde et meget dårlig forhold til sin nærmeste slekt, bortsett for moren som hun hadde et godt forhold til, men som var sjelden hjemme (1,2,3,6). Analysen viste også at hun hadde et ok forhold til venninnene samt at hun hadde en tante hun likt å være sammen med (4,7). Forøvrig unngikk hun å søke kontakt med andre mennesker for ikke å bli utnyttet eller avvist på nytt (8). Erfaringer innenfor relasjoner som informant lærte hjemmefra, ga negative minner og dette bidro til at hun ble hemmet i sin videre utvikling av disse (Hansen, 2001, 2004; Killèn, 2003, 2004, 2008).

Relasjoner som informant 3 hadde:

- (1) F: "Far var alkoholmisbruker og voldelig og det var meg volden gikk ut over. Jeg ble slått fordi jeg eksisterte og alt jeg gjorde var galt. Dette skjedde hver dag. For eksempel ble jeg slått med en bordplanke og kastet ned trappen fra andre etasje til jeg stoppet på gulvet i kjelleren. Situasjonen hjemme var både ustabil og utrygg, jeg visste aldri når jeg for eksempel ble slått"
- (2) M: "Moren min avviste meg eller sendte meg på loftet."
- (3) S: "Jeg har et greit forhold til mine søsken. Vi sto ikke hverandre så nært, men var enige i at jeg fikk for mye juling."
- (4) V: "Jeg fant på mye moro sammen vennene mine, som for eksempel bajasstreker. Jeg elsket å stå på ski, spesielt der det var fryktelig bratt og ulent. De andre gutta syntes jeg var flink og de så opp til meg."
- (5) S og L: "Lærerne snakket til meg men jeg vil ikke snakke med dem. De hadde vel sine mistanker, og de prøvde å få til et møte med mine foreldre, men dette klarte jeg å spolere hvert år. Telefon hadde vi heller ikke. Jeg forstyrret timene og hadde store konsentrasjonsvansker, noe lærerne sikkert ble irritert på, men som de overså og ikke gjorde noe med. Jeg hadde ikke noe forhold til skolen, den var der og jeg måtte gå dit."
- (7) O: "Jeg hadde en onkel som sto meg veldig nært og som jeg så veldig opp til. Vi var på fly- og bilturer sammen."
- (8) A: "Jeg tok ikke kontakt med andre mennesker fordi jeg var veldig redd. Jeg var derfor mye alene. Frykten og redselen styrte livet mitt."

Av analysen ser man at informant 3 uttalte at han ikke hadde noen gode relasjoner til sin nærmeste slekt (1,2). Han fortsatte med å si at han hadde noe bedre forhold til søsken og vennene (3,4). Det kan vel sies at han likte seg best sammen med onkelen sin. Der slapp han noe av frykten og kunne drømme seg litt bort (7). Det er gjennom samspeillet med andre at vi

utvikler gode relasjoner og det er de voksne som vi er sammen med som har ansvaret for å lære oss dette (Hansen, 2001, 2004). Ser man alt under ett, kan man vel si at informanten ikke søkte kontakt. Med bakgrunn i forholdene hjemme, hadde han angst for å komme i kontakt med mennesker (1,8). Dette kan trolig hemme utviklingen av hans identitet (Killèn, 2003, 2004, 2008).

Informant 4 og hennes relasjoner til disse personene:

- (1) F: "Faren min drakk for å slappe av, og da mistet han kontrollen. Så har man en mor som på en måte er den medavhengige parten, som er med på å muliggjøre pappa sin oppførsel. Faren min har alltid vært en hustryann. Hos meg var det alltid slik omsorgssvikt, i form av psykisk terror. Ut i fra dette var det utrygt, ustabil og uforutsigbart hjemme. Jeg pleide for eksempel å lytte til pappas skritt for å høre hans humør."
- (2) M: "Mamma var veldig følelsesmessig utilregnelig. Hun var flink til å holde huset rent og pent og vi barna var alltid rene og pene. Men hun var ingen omsorgsperson. Som eksempel kan jeg ikke huske at jeg ble bekreftet som barn. Jeg ble ikke mottatt når jeg var lei meg, blid, sint med mer. Dette gjør noe med et menneske. Jeg husket at jeg var veldig mye på rommet mitt og trakk meg mye inn i meg selv. Jeg levde i en boble, der jeg flyktet fra virkeligheten. Jeg var også veldig redd, ja redd for alt eller gjøre noe galt."
- (3) S: "Jeg var veldig kjærlighetsøkende til min halvbror de gangene jeg møtte han. Jeg var ikke så mye sammen med min søster som bodde sammen med oss."
- (4) V: "Jeg hadde en venninne som jeg var sammen med. Jeg var en raring og en "outsider", som løy ekstremt mye, ja nesten på en surrealistisk måte. Dette førte muligens til at jeg ble mobbet og ikke hadde andre venner."
- (5) S og L: "Jeg var veldig skoleflink og lærerne ga meg tilbakemelding på dette, men de så meg ikke som person. For eksempel fortalte jeg om mobbingen, men de gjorde ikke noe med det."
- (6) B: "Jeg hadde en bestemor som jeg koset meg mye med. Hun ga meg oppmerksomhet."
- (7) T: "Jeg hadde en tante som også ga meg mye oppmerksomhet, når hun en sjelden gang var på besøk."
- (8) A: "Jeg hadde store problemer med å knytte relasjoner. Jeg var veldig redd andre mennesker. Jeg følte meg utilpass. Dette kom vel av at når du ikke blir bekreftet hjemme, tar du ikke kontakt med andre heller, for ikke å oppleve å bli avvist flere ganger."

Informant 4 uttalte at hun hadde dårlige relasjoner til sin nærmeste slekt, utenom en bestemor, tante, venninne og en halvbror som hun likte å være sammen med (1, 2, 3,4, 6, 7). Hun sa videre at det å knytte gode relasjoner til mennesker var et av hennes største problem. Dette var bunnet i frykt og redsel som hun hadde med seg hjemmefra (1,2,8). Det å ha gode relasjoner bidrar til å videreutvikle identiteten og evne til samvær med andre, noe informanten ikke fikk (Killèn, 2003, 2004, 2008).

Her følger informant 5 sine relasjoner til personer i hans omgivelser:

- (1) F: "Faren min jobbet, og ville ikke være pappa på heltid. Vi hadde ikke et slikt nært forhold."
- (2) M: "Jeg vokste opp hos mamma. Det var min mor som ruset seg på narkotika. Hun var den personen som ga meg anerkjennelse og roste meg for den personene jeg var, og var veldig glad i meg. Jeg hadde ansvaret også for mamma, spesielt det som gikk på omsorg og slike ting. Jeg var også en kontrollfrik overfor mamma og var ekstremt lojal. Jeg var livredd for å miste henne. Jeg var sikker på at hvis jeg ble tatt bort, kom hun til å dø, for det var jeg overbevist - garantert sikker på. Det var dette som gjorde at situasjonen hjemme ble utrygg og uforutsigbar."
- (3) S: "Jeg har ingen søsken, bare halvsøsken på farssiden, men det er ingen jeg har hatt kontakt med."
- (4) V: "Alle vennene mine var eldre enn meg."
- (5) S og L: "På skolen fikk jeg masse pes. Lærerne beskyldte meg for å være dum, lyve og at jeg ikke orket å konsentrere meg om fagene og gjøre lekser. De mente jeg var en ledertype som var høylytt,

bråket for mye. Det ble for eksempel slengt etter meg flere ganger at andre elever sa; ”gå hjem og dop deg, ditt jævla dophode.” Jeg fortalte lærerne om dette, men de valgte ikke å reagere på det. På et foreldremøte på skolen ble jeg pekt ut som sydebukk for alt det gale elever hadde gjort, fordi mammaen min var narkoman som foreldrene sa. Etter dette mistet jeg venner fordi ingen fikk være sammen med en som hadde en mamma som var narkoman.”

(6) B: ”Besteforeldrene mine hadde jeg et meget godt forhold til. De var også mine fosterforeldre.”

(8) A: ”Jeg hadde ikke noe interesse i å bli kjent med andre personer, fordi da var jeg redd for å miste mamma.”

I følge analysen hadde informant 5 gode relasjoner til mor og sine besteforeldre (2, 6). Går man videre til skolen, lærerne og andre mennesker, hadde han dårlige relasjoner, fordi han bare fikk negative tilbakemeldinger på hvem han var og det han gjorde. Har man blitt avvist, og tråkket på, er det ikke slike situasjoner man søker etter. Derfor unngår man å bli kjent med andre (5,8). Det var erfaringene informanten hadde gjennom sine gode relasjoner som var avgjørende om han ble hemmet eller fremmet i sin egenutvikling (Eide og Eide, 2007; Nordahl mfl., 2005).

Relasjoner som informant 6 hadde:

(1) F: ”Jeg har aldri hatt kontakt med faren min. Han tok kontakt med meg når han måtte i retten for å få penger.”

(2) M: ”Jeg bodde hos mamma fra jeg var liten og hadde alltid båret mamma på mine skuldre, og tatt ansvar og vært voksenpersonen i familien. Det er jeg som hadde kontroll på alt. Derfor var jeg veldig redd for mamma, redd for at det skulle skje henne noe. Det å ta instruksjoner fra andre var vanskelig, fordi jeg var den som tok ansvar og var voksenpersonen hjemme. Dette bidro til at hjemmesituasjonen ble både utrygg, ustrukturert og uforutsigbar. Stefaren min var voldelig og han slo mamma ofte. Jeg kunne våkne med at han slo og kjeftet på henne.”

(4) V: ”Jeg hadde ikke så mange venner. Ut i fra min måte å være på, ble jeg mobbet på skolen. Jeg hadde et stort problem med å oppføre meg som en tiåring, fordi jeg ikke visste hvordan en tiåring skulle oppføre seg.”

(6) B: ”Jeg hadde et vanlig forhold til mine besteforeldre.”

(7) S og L: ”På skolen kjente de til min bakgrunn og de hadde fått beskjed fra barnevernet om hvordan jeg skulle ha det på skolen. Det vil si at hvis jeg ble sliten eller ville ta pause fra klassen, skulle jeg bare si fra og da fikk jeg gå ut på gangen og sitte der en stund for meg selv. Dette utnyttet jeg selvfølgelig. Jeg var også en meget kontaktsøkende person og var vel også meget klengete på lærerne.”

(8) A: ”Jeg tok ikke personlig kontakt med andre mennesker, fordi jeg var alt for redd for å miste mamma. Jeg var veldig oppmerksomhetssyk, men dette gikk mer på at jeg var redd for å være alene og det lå mer på at jeg var klengete.”

(9) Ff: ”Fra første stund frøs jeg meg ut av fosterfamilien, jeg ville ikke være en del av den. Jeg ville til mamma. De prøvde hele tiden og få meg med i familien, men jeg var aldri tilgjengelig, aldri å få tak i og jeg levde mitt eget liv. Jeg var mye alene og inne på rommet mitt. Alt de har prøvd å lære meg av sosial kompetanse har jeg stengt ute. Konsekvensen ble da at jeg ikke lærte noe. Fra første stund barnevernet tok meg bort fra mamma sa de at jeg ikke fikk treffe henne igjen, fordi da ble jeg ikke så urolig. De sa også at folk ikke måtte spørre meg om min barndom og om hvordan jeg hadde det, fordi dette ville gjøre det verre for meg. De mente jeg selv ville snakke om det når jeg ble moden nok. Men min fostermor lot meg møte mamma i hemmelighet, for at jeg skulle se at mamma hadde det bra.”

(10) Fs: ”Fosterfamilien hadde to barn fra før av som ble mine fostersøsken. Mine fostersøsken var mine eneste søsken og jeg hadde nok et litt sjalu forhold til dem. Jeg følte at jeg alltid fikk skylden for alt som gikk galt i huset. Dette gjorde at jeg fikk et litt anstrengt forhold til søsknene mine.”

Analysen viser at informant 6 uttalte at han hadde gode relasjoner til sin mor (2). Både fosterforeldre og søsken prøvde å skape gode relasjoner, men han var ikke interessert i å ha kontakt med dem (9, 10). Det er de voksne informanten har kontakt med til daglig som skal

lære han å utvikle gode relasjoner (Hansen, 2001, 2004). Han var en oppmerksomhetssøkende person som var livredd for å være alene (8). Derfor klenget han seg fast i voksne hvor enn han var, men han var livredd for å miste mamma (2,8).

Felles for alle informantenes uttalelsene om relasjoner, var at de hadde dårlige relasjonserfaringer med sin nærmeste slekt, og andre mennesker i deres nærmiljø, som for eksempel venner, lærere, naboer, med mer. Hjemmesituasjonene hos informanten bygde på uforutsigbarhet, utrygghet og var ustrukturert. Det var dette som gjorde at de gikk og var for eksempel redde. Det å ha gode relasjoner og kunne kommunisere med andre mennesker, gir en videreutvikling av menneskets identitet og selvforståelse samt dets kognitive, tankemessige, språk og samspill med andre (Eide og Eide, 2007). Det vil da si at gode relasjoner, kommunikasjon og selvoppfatning er gjensidig avhengig av hverandre for at vi skal kunne få mer helhetlig videreutvikling av oss selv som menneske og i samhandling med andre (Øiestad, 2009).

Den siste kategorien handler om selvoppfatning, der mennesker vurderer seg selv ut i fra andres tilbakemeldinger om en selv. Samtidig handler det om å kunne akseptere seg selv slik man er.

”Ut i fra andres vurdering, er jeg den jeg er.”

Det å ha god selvoppfatning bidrar til at man klarer å komme seg frem i verden med hodet høyt hevet (Øiestad, 2009). Man utvikler seg selv som person og har det godt med seg selv. Men under en slik prosess er man avhengig av positiv tilbakemelding på seg selv som person og på de ulike aktiviteter man gjør i hverdagen (Fennell, 2007; Øiestad, 2009). I analysen av datamaterialet om selvoppfatning, der fokuset lå på selvverd, selvakseptering og selv vurdering, kunne jeg se at det også her var likhetstrekk mellom informantene. Ut i fra analysen vil jeg nå presentere noen eksempler på hvilke selvoppfatninger hver informant hadde, med utgangspunkt i sine erfaringer.

Informant 1 uttalte følgende om tema selvoppfatning:

- (0) I: ”Utseende eller måten jeg var på! Satt der med skitne klær som var funnet i kjelleren, hygienen var dårlig, hadde ikke lært oss å vaske oss. Det var så æsjjjj, altså. Vi var skitten og det lukta sikkert av oss. Jeg så på meg selv som stygg, men jeg var veldig snill, stille, rolig, sjenert og tålmodig og det jeg skulle gjøre gjorde jeg ordentlig og nøye. Livet mitt var basert på frykt og redsel, og som tiåring kom min første tunge depresjon.”
- (2) M: ”Jeg fikk juling og kjeft av mamma, fordi jeg var den jeg var. Hvis jeg holdt skuldrene opp mot ørene og så ned, fikk jeg enda mer kjeft og juling. Jeg var veldig redd og frykten var basert på at det var noen som bestemte hvordan de ville jeg skulle være og så måtte jeg være slik, for å slippe trøbbel.
- (3) S: ”Mine søsken sa jeg var sint og sur og det var vel sant det.”
- (5) S og L: ”Jeg var også veldig skoleflink, noe som også lærerne påpekte. Jeg var stolt av ting jeg gjorde, men det skulle ikke vises frem, det var det verste jeg visste. Jeg hatet det, som for eksempel da lærerne sa at jeg hadde alt rett på en prøve, der ingen andre hadde det. Lærerne så ellers ikke på meg.”
- (7) T: ”Tante så og hørte meg og tok meg med på aktiviteter som var moro.”

(8) A: "Alle jeg kjente sa jeg var stygg, sur og sint. Derfor var jeg vel også det og i tillegg luktet stygt og var skitten."

I analysen ser vi at informant 1 uttalte at den tilbakemelding hun fikk om seg selv var negativ eller at de ikke la merke til henne, som faren (2,3,5,8). For å kunne opprettholde troen på seg selv og ens videreutvikling, er man avhengig av positiv tilbakemelding om seg selv (Øiestad, 2009). Det var skolen som ga henne ros for det faglige hun gjorde og hun fikk masse ros fra sin tante (5,7). Informanten så på seg selv som stygg, veldig redd men meget skoleflink. Hun var også veldig bekymret, og i tiårsalderen kom den første store depresjoner i hennes liv (0).

Hvilken selvoppfatning hadde informant 2:

(0) I: "Jeg måtte i tidlig alder klare meg selv. Jeg laget maten min selv og ordnet meg selv. Andre så dette i form av klær, hygiene og i det hele tatt. Jeg så veldig sjuskete ut, stygg og teit. Jeg så på meg selv som det sorte får i familien og at ingen likte meg. Jeg hadde problemer med å vise følelser fordi disse ble brukt i mot meg og til slutt gjemte jeg dem inni meg. For eksempel fikk jeg en gave, visste jeg ikke hvordan jeg skulle oppføre meg."

(1) F: "Faren min var så opptatt av seg selv og sine problemer at han ikke så meg som person, men bare kjefta og brukte psykisk terror."

(2) M: "Min mor ga meg positiv tilbakemelding på meg som person."

(4) V: "Jeg var en sint og aggressiv person, noe også venninnene ment jeg var."

(5) S og L: "På skolen fikk jeg bare negativ tilbakemelding. Lærerne så på meg som dum og vanskelig."

(6) B: "Besteforeldrene mine på farsiden så på meg som det sorte får i familien og at det var min feil at ting var slik de var hjemme. De korrigerer meg hele tiden og jeg følte at det måtte være noe galt med meg som aldri klarte å gjøre noe riktig. Derfor gikk jeg mye på tå hev når jeg var hos dem. Helst gjemte jeg meg litt bort slik at de ikke så meg."

(8) A: "Folk kalte meg stor. Jeg trodde de mente feit. Det verste jeg visste var når folk kom bort til meg og sa jeg lignet på faren min. Det var som å banne i kirken for meg. Det store målet mitt var å bli som mamma, men det var ingen som sa jeg lignet henne. Ut i fra dette så jeg på meg selv som en fyllick som ikke kunne stille seg og som så jævlig ut og i det hele tatt."

Informant 2 uttalte ut i fra analysen at hun var tidligere utviklet enn sine jevnaldringer. Derfor kalte folk henne stor mens hun selv trodde de mente feit (0). Hun likte ikke at hun ble sammenlignet med sin far (8). Hun så på seg selv som teit, stor, feit, ustelt og som det sorte får i familien. Hun mente også at hun var veldig bekymret, sint og redd. Hun var sikker på at ingen likte henne (0,1, 6). Det var kun moren og hennes to venninner som ga henne positiv tilbakemelding på hvordan hun var (2,4). Hun fikk nesten alltid negativ tilbakemelding fra lærerne (5). Man kan vel si at erfaringene informant 2 hadde når det gjaldt andres vurderinger om henne, ikke bidro til å fremme hennes vurdering av seg selv (Rosenberg, 1979).

Informant 3 hadde denne selvoppfatning av seg:

(0) I: "Ja, så lenge jeg kan huske tilbake, var jeg alltid redd. Kan vel si at det var redselen som reddet meg i å ta mitt eget liv. Jeg fikk juling for ingenting, fordi jeg eksisterte. Jeg hadde ingen tro på meg selv og mine muligheter. Jeg bløffet, løy og spilte skuespill for å komme meg frem. Jeg husker en gang da jeg gikk på barneskolen. Jeg var så stolt av å ha laget en spekkefjøl til min mor, men faren min brakk den i to da jeg kom hjem. Så jeg fikk være stolt i fem minutter av den. Jeg likte å stå slalåm og hoppe og her utfordret jeg vel livet mitt ved å kjøre ned de bratteste og farligste bakkene ingen andre torde, noe som jeg ble sett opp til av kompisene mine for."

(1) F: "Faren min la ikke merke til meg."

- (2) M: "Moren min avviste meg og hun så ikke en gutt som trengte hjelp."
 (4) V: "De så på meg som en tøffing i skibakken, som sto nedover en veldig bratt bakke (som gikk rett ned). Jeg fant også på andre ting som ikke andre torde."
 (5) S og L: "Lærerne betraktet meg som et uromoment, med store konsentrasjonsvansker. Ellers fikk jeg ingen annen tilbakemelding."
 (7) O: "Onkel så meg og snakket med meg. Jeg likte å være sammen med han og det så ut som om han likte å være sammen med meg."

I følge analysen uttalte informant 3 at han så på seg selv som veldig redd, men stille, snill og grei. Han hadde store konsentrasjonsvansker (0). Fra de fleste han kjente fikk han negativ tilbakemelding på sin måte å være på. Han ble ellers ikke lagt merke til av sine nærmeste i familien (1, 2, 5). De få positive tilbakemeldingene han fikk på hvem han var, fremmet kanskje selvoppfatningen til informanten i en viss grad, men informanten fikk mest negative tilbakemeldinger, som kunne hemme hans egenutvikling av for eksempel identitet (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Hans venner så på han som en liten tøffing (4). I følge informanten så det ut som om det bare var onkelen hans som ga han positiv tilbakemelding (7).

Informant 4 ga følgende uttalelser vedrørende sin selvoppfatning:

- (0) I: "Jeg var redd for ikke å være flink nok, redd for og ikke si de rette tingene og redd for å se folk i øynene når de snakket til meg eller når jeg snakket til dem. Jeg følte jeg gikk på eggskall hjemme. Jeg var den beste i klassen, men kunne ha gjort det bedre. Ingen ting var bra nok. Jeg var et barn som aldri var fornøyd. Jeg sto mye foran speilet og undret over meg selv på en måte. Jeg isolerte meg, men samtidig var jeg en aktiv, vitebegjærlig og nysgjerrig person. Jeg var veldig usikker på hvordan jeg skulle være hjemme, fordi reaksjonene til foreldrene mine sto ikke i samsvar med det jeg hadde gjort. Jeg så på meg selv som en raring, en outsider og en som løy ekstremt mye."
 (1) F: "Faren min la ikke merke til meg."
 (2) M: "Min mor la ikke merke til meg."
 (3) S: "Det var bare min halvbror som var til oss noen ganger som så meg."
 (4) V: "Min eneste venninne så meg som den jeg var. Det var i fjerde klasse vi ble spleisa sammen av min lærer og har etter dette vært venner."
 (5) S og L: "Skolen og lærerne så mine faglige prestasjoner og disse fikk jeg positive tilbakemeldinger på. Men de så meg ikke som person."
 (6) B: "Jeg hadde en bestemor som ga meg anerkjennelse, og som ga meg tilbakemelding på at hun likte meg veldig godt"
 (7) T: "Jeg hadde også en tante som satte pris på meg som person og som så meg som den jeg var."
 (8) A: "Jeg fikk tilbakemelding på at andre mennesker, både små og store, så på meg som en raring og en outsider."

I analysen av informant 4 fortalte hun at hun så på seg selv som blant annet skoleflink, rar/sær, og veldig redd. Hun var aldri fornøyd med seg selv og hun var redd andre mennesker, spesielt å se dem inn i øynene. Hun levde i en fiktiv verden, med ekstrem lyving. Hun uttalte videre at hun isolerte seg fra omgivelsene, men samtidig var hun en person som var aktiv, vitebegjærlig og nysgjerrig (0). Hun fortalte videre at hverken mor eller far så henne (1,2). Informanten var veldig kjærlighetssøkende mot sin halvbror og søkte veldig til de i familien som viste henne oppmerksomhet, som for eksempel bestemor og tante (6,7). Hun hadde også en venninne som hun var mye sammen med (3,4). Hun mente at andre mennesker så på henne

som en særing eller outsider (8). Informanten hadde mange som ga henne negativ tilbakemelding på hvem hun var, noe som ikke bidro til å fremme hennes selvoppfatning (Øiestad, 2009).

Informant 5 forklarte følgende vedrørende begrepet selvoppfatning:

- (0) I: "Jeg følte meg veldig utilstrekkelig, fordi jeg følte at det var mitt ansvar å sørge for at mamma hadde det bra. Jeg så på meg selv som veldig flink til å snakke, en kontrollfrik og ekstremt lojal overfor mamma. Jeg fortalte aldri hvordan det var hjemme. Derfor laget jeg meg en fiktiv virkelighet og løy om ulike ting, som for eksempel at vi hadde vært på ulike ferier."
- (1) F: "Faren min så meg, men ikke mer enn det."
- (2) M: "Mamma sa hun var glad i meg og viste meg anerkjennelse og at jeg betydde alt for henne. Hun skrøt av alt jeg gjorde og var hele tiden på banen for at jeg skulle ha det best mulig, dette ut i fra det lille vi hadde."
- (4) V: "Venner forsvant når det stormet som verst rundt meg. De fikk ikke lov av sine foreldre å være sammen med en som hadde mor som var narkotikamisbruker."
- (5) S og L: "Lærerne så på meg som en ledertype, bråket og snakket for mye og de påsto at jeg løy og var dum og var for lite konsentrert om skolefagene. Dette gjorde at jeg tidlig følte at jeg var veldig dum på slike intelligente fag. Jeg hadde aldri troen på at jeg skulle få meg en god utdanning og gode karakterer, og de tingene der. Etter mye bråk på skolen, fikk jeg byttet skole. Her var jeg i tre år. På den tiden vokste mitt selvbylde veldig mye, fordi her ble jeg sett, hørt og fikk omsorg. Det var viktig å beskytte mamma slik at jeg ikke ble tatt bort fra henne. For hvis jeg ble tatt bort, kom hun til å dø, for det var jeg overbevist om - garantert sikker på."
- (6) B: "Besteforeldrene mine støttet og hjalp meg frem gjennom barndommen. Det eneste vi var uenig om var mamma og dette tema ble ikke nevnt."
- (8) A: "Alle sa jeg var flink til å snakke og ordlegge meg, at jeg hørtes ut som en 40 åring da jeg bare var sju-åtte år. Dette var det positive jeg fikk høre fra folk om meg."

Ut i fra analysen, fortalte informant 5 at han opplevde seg selv som utilstrekkelig overfor sin mor, med ansvar for henne og seg selv. Det var han som var den voksne i familien og måtte ta seg av de ting en voksen skulle ha gjort (0). Han følte seg dum i skolefagene og hadde ingen tro på egne evner til å kunne få en utdanning eller gode karakterer. Lærerne oppfattet han som bråkete og ledertype som tok ansvar for de andre. Ut i fra dette kritiserte de han for ikke å være konsentrert om fagene. Han måtte lyve og lage seg en fiktiv virkelighet for å kunne fungere i hverdagen (5). Det var fra sin mor og hans besteforeldre at han fikk den anerkjennelsen som var viktig for hans egenutvikling (2,6) (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Det var mange som så ned på han på grunn av morens rusmisbruk, men alle var enige i at han var en kløpper i å snakke (4, 8).

Informant 6 hadde dette om selvoppfatning:

- (0) I: "Jeg var en person som tok ansvar, var omsorgsfull og var veldig lojal mot mamma. Jeg løy om alt og ingenting for å beskytte mamma. Jeg var sinnsyk urolig i en periode, gikk til hypnotisør for å få hjelp, noe som faktisk hjalp i et helt år. Jeg var livredd for å bli overlatt til meg selv og være alene. Jeg var veldig oppmerksomhetssyk og ville ha all oppmerksomhet rettet mot bare meg."
- (1) F: "Faren min hadde jeg ikke kontakt med."
- (2) M: "Mamma både så og hørte meg. Mamma ga meg omsorg og kjærlighet."
- (4) V: "Jeg ble mobbet, men hadde noen kompiser som var som kompiser flest."
- (5) S og L: "På skolen slapp jeg å være i timene om jeg hadde en tung dag, noe jeg selvfølgelig utnyttet. Derfor hadde jeg et kjempeproblem på skolen med masse faglige hull, i for eksempel matte. Dette kom også trolig av at jeg hadde så mye annet å tenke på at jeg ikke klarte å konsentrere meg om fagene. Lærerne så meg ikke. Jeg ble mobbet fordi jeg ikke visste hvordan jeg skulle oppføre meg, fordi det var

noe jeg ikke hadde lært, dette med for eksempel: sosial kompetanse, men jeg sperret all informasjon folk prøvde å gi meg. ”

(6) B: ”Alle mine besteforeldre har tatt seg av meg som deres barnebarn - både besteforeldre til fosterfamilien og mine biologiske besteforeldre.”

(9) Ff: ”Fosterforeldrene mine prøvde å inkludere meg i deres familie. De ga meg omsorg, kjærighet og støtte og prøvde på all mulig måte å gi meg det jeg hadde tapt, men det ville jeg ikke.”

(10) Fs: ”Fostersøskenene mine prøvde å være mine ordentlige søsken, fordi jeg ikke hadde noen andre søsken. De ønsket meg velkommen i familien, men nei, det ville ikke jeg.”

Informant 6 uttalte at han ikke hadde så god tro om seg selv. Han løy og fant på mye trolldom og fikk skyld for alt galt som ble gjort. Han ble mobbet på skolen pga måten han var på. Fra han var liten hadde han omsorgen og ansvaret for moren og seg selv. Han var meget urolig i kroppen sin og hadde en enorm trang i å søke kontakt med voksne personer. Han var også veldig oppmerksomhetssøkende og blandet seg inn i samtaler han ikke hadde noe med (0). Andre personer så på han som klengete, veldig urolig, sær og noe spesiell. Han fikk nesten alltid negativ tilbakemelding fra andre på hvordan han var og så ut (5). De negative tilbakemeldinger han fikk fra andre overskygget fosterforeldrene og fostersøskenene sine forsøk på å gi han anerkjennelse (9,10) (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Han fikk bekreftelse av sin mor og besteforeldre på hvem han var (2,6). Problemet på denne tiden var at han ikke fikk omgås sin mor. Dette var beslutninger foretatt av barnevernstjenesten.

Går man ut i fra analysen av datamaterialet fra alle informantene, kan man finne fellestrekk som for eksempel at alle fikk negativ respons på sitt utseende, måten å være på og hvor de kom fra. Derfor vurderte informantene seg selv også negativt (Rosenberg, 1979). Dette kan igjen tolkes slik at informantene ikke hadde så god selvoppfatning. På områder informantene selv mente de var gode på, ga de også uttrykk for at de mestret bra, som for eksempel skolefag (Shavelson, Hubner og Stanton, 1976; Skaalvik og Skaalvik, 2005). Ettersom informantene hadde relativt få personer å spille på, som kunne gi dem positiv tilbakemelding, kan man tolke det slik at informantene brukte dette for å beskytte deres selvverd (Rosenberg, 1968).

Med utgangspunkt i resultatet av forskningen kan det virke som at kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning er gjensidig avhengig av hverandre og at man som barn lærer dette fra voksne, både i en positiv eller negativ form. Det er nødvendig å få positiv tilbakemelding på seg selv som person og i samspill med andre. Dette for å kunne videreutvikle positiv kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning. Jeg vil videre i oppgaven se på resultatene og drøfte disse opp i mot teoriene. Deretter vil jeg avslutte med en generell drøfting av problemstilling og metode.

Drøfting av resultat

Her vil jeg gå dypere inn i teoriene og se på betydningen kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning har for informantenes signaler og opplevelser. Jeg har i analysedelen presentert mine resultater om informantenes fokus på disse tre temaene. Jeg vil først ta for meg kommunikasjon, deretter relasjoner og til slutt selvoppfatning. Disse vil som nevnt tidligere gå noe inn i hverandre, slik at også her kan det bli noen gjentakelser.

”For å kunne snakke med andre personer, var kroppsspråket viktig.”

Kommunikasjon er nødvendig for at mennesker skal få uttrykt sine meninger, behov og følelser samt at det videreutvikler personen selv (Eide og Eide, 2007; Håkonsen 1994; Røkenes, Lossius og Mauseth, 1996). Informantene sa at de nesten ikke kommuniserte med sin nærmeste slekt, venner, naboer, lærere og andre. Kommunikasjonen gikk mest på uformell og overfladisk snakk og de utleverte ikke seg selv i samtaler med andre. Derfor hevdet informantene at de ikke hadde lært å kommunisere med andre hjemmefra. Håkonsen (1994) hevder at det er fra våre foresatte vi lærer å snakke og kommunisere med andre. Informantene fortalte at det ofte ikke var samsvar mellom foreldrenes reaksjoner på situasjoner som oppsto. Det var veldig uforutsigbart og nærmest utrygt hjemme. Dette kunne gi dårlige forutsetninger for læring av kommunikasjon (Lauvås og Lauvås, 2004).

Informantene fortalte videre at de hadde erfart at når de prøvde å snakke, vise følelser eller si sin mening, fikk de som regel negativ respons på dette, ved at for eksempel foreldrene kjeftet, benyttet psykisk terror, ga dem juling el. Dette bidro til at de ikke fikk trening på det å kommunisere slik at de kunne bli bedre på dette (Eide og Eide, 2007; Lauvås og Lauvås, 2004). Informantene fortalte også at de bar på en stor skam og det var tabu å være barn av rusmisbrukere, noe som også gjorde det vanskelig å snakke med andre (Hansen, 2001, 2004). Det å være lojal overfor sine foreldre kom også som en sperre for å snakke med andre og dette medførte en angst og redsel for ikke å si eller gjøre noe galt, for da ville noen legge merke til at man kom fra et hjem hvor forholdene ikke var som de skulle. Dette igjen skapte en redsel for å miste evt. samvær med mor. Derfor fikk de heller ingen videreutvikling av språket fordi de ikke våget å si noe (Røkenes, Lossius og Mauseth, 1996).

Informantene fikk heller ingen tilbakemelding på hvordan de skulle kommunisere med andre og dermed kunne det lett oppstå misforståelser med de som informantene kommuniserte med (Lauvås og Lauvås, 2004). Men hvordan kan man observere eller se at barn av rusavhengige ikke er så flinke til å kommunisere? Informantene hadde vansker med å uttrykke seg gjennom verbal kommunikasjon. Informantene sa de kommuniserte med kroppen, da de

var så livredde for å snakke, spesielt om det som var hjemme, men samtidig hadde de veldig lyst til at noen brydde seg om dem. Informantene kunne gjøre ulike ting for å prøve å få oppmerksomhet, for eksempel se veldig bekymret ut, være deprimert, sint, aggressiv, stille, gå med blått øye, ekstremt lyving, heve skuldrene og se ned, være veslevoksen, kontaktsøkende men også kontaktsky. Kroppsspråk er en del av hvordan vi mennesker kommuniserer og underbygger det vi snakker om (Hargie, 2006; Mehrabian, 1972, 2007). I følge Lauvås og Lauvås (2004) underbygger og supplerer den verbale og ikke-verbale kommunikasjonen hverandre, men det må være samsvar mellom det man sier og det man gjør. Ettersom de fleste informantene ikke benyttet seg av det verbale språket, ble de ofte misforstått siden det meste var basert på bruk av kroppsspråk. Dette førte ofte til at foreldre og lærere ga dem negativ respons på deres væremåte. Hvordan kan man hjelpe disse for å fremme eller utvikle deres kommunikasjon med andre mennesker?

Eide og Eide (2007) sier at det å skape en god kommunikasjon er for eksempel å lytte og gi positiv tilbakemelding på det som blir fortalt. Informantene fortalte at det var bedre å tie enn å snakke. Snakket man, fikk man ingen respons eller man fikk en annen respons som for eksempel juling, kjefting, osv. Derfor ble taushet i mange situasjoner gull verdt. Alle har krav på anerkjennelse, at man betyr noe, at noen ser deg og hører på deg. Dette er viktig for kommunikasjonsutviklingen hos alle mennesker (Røkenes, Lossius, Mauseth, 1996). Ut i fra at informantene ikke hadde så mange som anerkjente, så eller hørte dem - hvem hadde da ansvaret for at informantene fikk sin kommunikasjonsutvikling? For å ha god kommunikasjon med andre, trengs det god kontakt med andre mennesker. Gode relasjoner fremmer god kommunikasjon. Dette er avgjørende for at man skal kunne få en egenutvikling, både av seg selv og i samspill med andre (Eide og Eide, 2007; Håkonsen, 1994). Hva med relasjoner? Hva kan man gjøre for å oppnå gode relasjoner?

”På hvilke måter kan jeg ta kontakt med andre mennesker, når redselen tar overhånd?”

I følge Killèn (2003, 2004, 2008) utvikler mennesker sin identitet og evne til samhandling gjennom gode relasjoner. Nesten alle informantene hadde problemer med relasjonene til sine foreldre, søsken, besteforeldre, venner og folk generelt. Informantene visste ikke hvordan de skulle forholde seg til disse. Hjemme eller på skolen fikk de få positive tilbakemeldinger og dette preget deres møte med andre mennesker. Derfor søkte de ikke kontakt med andre i redsel for å bli for eksempel avvist. Nordahl m.fl. (2005) og Killèn (2003, 2004, 2008)

forteller at den oppfatning og betydning mennesker har for hverandre, utvikler gode relasjoner.

Hvordan skaper mennesker gode relasjoner og hva innebærer dette for barn av rusmisbrukere? I følge Nordahl m.fl. (2005) er det fra sine foreldre eller andre voksne at barn utvikler gode relasjoner til andre mennesker. Killèn (2003, 2004, 2008) støtter dette, men legger til at gjennom gode relasjoner utvikler man seg selv som individ, både fysisk, psykisk og sosialt. Som nevnt tidligere oppfattes det fortsatt som skam- og tabubelagt å være barn av rusmisbrukere. Selv om de mot formodning hjemmefra hadde lært det å omgås andre mennesker, kan man anta at denne skammen forhindret dem i å ta kontakt med andre mennesker. Barna var også veldig lojale mot sine foreldre. Dersom de opprettet kontakt og fikk venner, var de redde for at voksne fikk vite hvordan de hadde det hjemme, og dersom dette ble kjent, kunne de bli tatt ut fra heimen og vekk fra sine rusavhengige foreldre.

Christensen (1994, 2002) og Hansen (2001, 2004) sier for at mennesker skal kunne skape god kvalitet på relasjoner, er det nødvendig med omsorg og kjærlighet under samhandling og oppdragelse. De sier videre at dette er avgjørende for hvilke relasjoner man tar med seg videre – om det er de positive eller de negative. Informantene var enige om at deres oppdragelse var basert på uforutsigbarhet. Selv om det var regler så respekterte de dem ikke. For eksempel en dag kunne man få juling fordi man kom hjem for seint. Uken etter var det ingen der og derfor heller ingen reaksjon. En av informantene sa at til tross for at man ikke hadde penger og det var tomt for mat og det var kaldt i huset, kunne det ta flere døgn før noen voksen dukket opp i huset. Nordahl mfl.(2005) nevner noe om foreldrenes oppdragerstiler og dennes betydning for barnas utvikling av kompetanse, sosialisering og atferd. Skal man gå ut i fra informantenes uttalelser, kan man anta de har hatt en forsømmende oppdragerstil. Dette kan hemme deres utvikling av både kompetanse og sosialisering samt kan bidra til atferdsproblemer.

Men hvordan skal man da oppdage at barn av rusmisbrukere ikke har gode relasjoner? Nordahl m.fl. (2005) forteller at barn som har dårlige relasjoner til voksne, kan få atferdsproblem. De trives ikke så godt på skolen og har mindre sosial kompetanse. Killèn (2003, 2004, 2008) forteller at der hvor barn får forstyrret sine foreldrerelasjoner, for eksempel når mor ikke imøtekommer sitt barns behov, blir barnet ofte unnvikende. Barnet blir også grinete, avvisende og/eller full av motstand. Dette støttes av både Christensen (1994, 2002), Hansen (2001, 2004) og Sundfær (1992,1999, 2002, 2004). Informantene kunne fortelle at de ofte kom hjem uten at noen så dem eller at deres følelsesmessige behov ble ivaretatt, som for eksempel trøst når man var lei seg. Når man får slike relasjoner til sine egne

foreldre, er dette et dårlig utgangspunkt for å få opprettet eller styrket disse. Nordahl m.fl.(2005) nevner at det finnes ulike måter å nærme seg barn som gjør at det kan skapes gode relasjoner. Han sier videre at voksnes væremåte overfor barn spiller en stor rolle for å skape gode relasjoner, ved for eksempel å se, lytte, gi ros og støtte barnet. Informantene fortalte at deres foreldre forandret atferd og at deres måte å være på ikke var i samsvar med de situasjoner som oppsto i hjemmet. Et eksempel på dette var faren som kom stormende ut i gangen og hoppet i stykker telefonen informantene snakket i. Nordahl m.fl. (2005) sier at å ha gode relasjoner er grunnleggende for videre kommunikasjon med andre mennesker. Det kreves også at man da snakker til hverandre ut i fra samme ståsted, slik at man har den samme forståelse av budskapet som blir formidlet. Gode relasjoner og kommunikasjon gir god selvoppfatning. Når disse forholdene er dårlige, påvirker det selvoppfatningen i negativ retning (Christensen, 1994, 2002).

”Ut i fra andres vurdering, er jeg den jeg er!”

Øiestad (2009) forteller at nyfødte barn kan være født med en sterk selvfølelse, men for at barnet skal kunne opprettholde denne, må barnet få positiv tilbakemelding på sin måte å være på. Ser man dette i forhold til informantene ga de fleste uttrykk for at de fra sine nærmeste ikke fikk noen positiv tilbakemelding på deres væremåte, noe som igjen kan påvirke selvoppfatningen. Å ha en god selvoppfatning går i følge Skaalvik og Skaalvik (2005) ut på å ha en oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten om seg selv. Rosenberg (1979) er enig i dette, men føyer til at dette igjen har med både menneskets egne erfaringer og andres tilbakemeldinger om en selv. Informanter erfarte at de ikke fikk den positive tilbakemeldingen fra andre og at dette påvirket deres egen oppfatning av seg selv. Til tross for dette var det noen som gjorde det meget bra på skolen. Hvordan kunne dette skje? De fleste forfattere er enige i at oppfatningen mennesket har om seg selv går mest ut på de erfaringer man har gjort seg på ulike områder (Shavelson, Hubner og Stanton, 1976). Skaalvik og Skaalvik (2005) er enige i dette og sier videre at personer kan ha ulike oppfatninger om seg selv på ulike områder, for eksempel se på seg selv som skoleflink. Samme person kan imidlertid ha en negativ oppfatning av seg selv i sosiale lag. Men hvorfor kan det virke som om barn av rusmisbrukere bare har god selvoppfatning på noen områder?

Skaalvik og Skaalvik (2005) sier at dette er avhengig av hvilke erfaringer mennesket har på de ulike områder, om de har positive eller negative erfaringer. Som for eksempel dersom barn av rusmisbrukere får positiv tilbakemelding på skolefagene, vil dette gi en positiv erfaring og økt selvoppfatning. Den vil trolig være det motsatte ved negative

tilbakemeldinger. I følge Rosenberg (1979) er det en sammenheng mellom barnets prestasjoner i for eksempel skolefag og foreldrenes krav til hvor mye de mener barnet skal kunne yte. Dette påvirker barnets oppfatning av seg selv i en positiv retning. Informantene hadde ikke voksne som fulgte opp deres skolearbeid. Til tross for dette var de fleste informantene flinke på skolen. Rosenberg (1979) sier videre at dette går mer på personens egen vurdering av prestasjon og evne, altså dette med hvor flink man tror man er (Klomsten, 2004, 2005).

Informantene hadde dårlige oppvekstforhold. I stedet for dette livet, flyktet de inn i en fiktiv verden ved å lyve om alt og ingenting. Man kan anta at informantene ikke ønsket å leve under slike forhold og at de gjerne ønsket å være en annen. Skaalvik og Skaalvik (2005) snakker om at mennesker har en reell og ideell selvoppfatning. Reell selvoppfatning er interaksjon med andre og eventuelt hvordan barnet tror han eller hun blir sett på av andre. Den ideelle selvoppfatningen er hvordan personene selv ønsker å være.

Rosenberg (1979) snakker om at mennesker har høyt eller lavt selvverd. Har man høyt selvverd, har man det ganske bra med seg selv. Har personen lavt selvverd kan det gå så langt at man kan få store psykiske problemer (Kaplan, 1980). Informantene fortalte at de hadde en del problemer med sin psykiske helse, som gjerne ga seg utslag i form av isolering, bekymring og depresjon. Ut i fra dette kan man anta at de hadde et lavt selvverd. Skaalvik og Skaalvik (2005) støtter Rosenberg (1979) i dette, men legger til at mennesker blir enda mer opptatt av andres meninger og vurderinger om en selv når man har lavt selvverd. Selvverd eller selvakseptering handler også om en mer generell oppfatning man har om seg selv (Skaalvik og Skaalvik, 2005). Fennell (2007) sier at dette går mer ut på en akseptering og respekt mennesket har av seg selv, og at man verdsetter seg selv for den man er. Det handler også om at mennesker våger og tørr å se sine svake og sterke sider uavhengig av andres mening om en selv (Øiestad, 2009). I følge informantene var de enige om at de ikke hadde så lav selvoppfatning i tiårsalderen, men etter å ha analysert datamaterialet, kunne jeg finne ulike trekk som tydet på noe annet. Som for eksempel redselen for å se andre folk i øynene, bli avvist, si eller gjøre noe galt, eksistere og det og aldri strekke til. All denne redselen, som åpenbart var et stort problem for informantene, gjorde at de flyktet fra virkeligheten for kortere eller lengre perioder. Men hva er det som påvirker at barn av rusmisbrukere får lavt selvverd og hvordan kan man observere dette? Rosenberg (1979) sier at det er ulike beskyttelsesmekanismer en person bruker for å beskytte selvverdet. Den ene er andres vurderinger, som henger sammen med hvordan man ser på seg selv ut i fra andres tilbakemeldinger på hvordan man selv er. Mead (1974) snakker om speilingsteori og

symbolsk interaksjon, der vi observerer andres reaksjoner på hvordan vi er, og ut i fra det danner vi oss et bilde av oss selv. Informantene beskrev seg selv, ut i fra hvordan andre oppfattet dem. Skaalvik og Skaalvik (2005) snakker om selvattribusjonsteori som går ut på hvordan vi årsaksforklarer det som skjer. Dette bruker informantene for å overleve. Et eksempel på dette er å lyve om alt og ingenting, i frykt for å bli avslørt eller miste samvær med mor eller far.

Rosenberg (1979) sier at også psykologisk sentralitet er en beskyttelsesmekanisme mennesker benytter. Den går ut på å få positiv tilbakemelding på områder vi og miljøet rundt oss verdsetter høyt hos oss selv. Ser vi i forhold til informantene, ga noen uttrykk for at de var flinke på skolen, noe vårt miljø verdsetter høyt. Dermed vil dette gi informantene økt selvverd. Rosenberg (1968) snakker også om fem andre beskyttelsesmekanismer som mennesker bruker for å støtte opp under selvverdet. Det er mekanismer i form av psykologisk selektivitet. Det vil si selektivt valg av verdier, tolkninger, standarder, referansegrupper og situasjoner/aktiviteter. Barn velger ting ut i fra hva som gagnar dem best og dermed beskytter de sitt selvverd. Dette gjør barn når de har mulighet til å velge. Men det kan være på andre områder man ikke har mulighet til å velge, som for eksempel sine foreldre. Dette kan gi lavt selvverd. Barn av rusmisbrukere kan ikke velge bort sine foreldre. Hvis de derimot hadde hatt flere valg, ville de da ha valgt foreldre som ga dem positive tilbakemeldinger på hvem de var og på de aktiviteter de utførte?

Øiestad (2009) og Fennell (2007) sier at lav selvoppfatning kan påvirke personens emosjonelle radar i negativ retning. Det vil si at personen feilnærer tankene og ender opp med en dårlig beslutning for seg selv og andre, der man tror andre føler eller mener noe om seg selv, uten å vite noe helt sikkert. Dette skaper dårlige relasjoner og kommunikasjonen hemmes ut i fra at man ikke får noen å snakke med, fordi man har negative tanker om seg selv og andre. Ved det motsatte, der man øker selvoppfatningen, gir dette gode relasjoner som igjen fremmer kommunikasjon med andre mennesker og som gir positive tanker om seg selv og andre. Det som er viktig når man jobber med barn av rusmisbrukere, er å gi dem en positiv hverdag, der man hører og ser barnet ut i fra dets selv og de aktiviteter det måtte holde på med.

Avsluttende drøfting

Formålet med denne forskningen var å få et innblikk i hvilke signaler gjennom opplevelser mente voksne barn av rusmisbrukere de viste sine omgivelser som tiåring. Ved å avdekke disse signalene kunne man kanskje forebygge de ulike hullene i utviklingsstadiene som disse barna kanskje kunne få. Gjennom intervju av seks personer har jeg i denne studien forsøkt å finne svar på min forskning. For å besvare denne problemstillingen valgte jeg å fokusere på kommunikasjon, relasjoner og selvoppfatning. Med utgangspunkt i dette ble mitt valg av metode kvalitativ forskningsintervju.

Gjennom metoden jeg valgte å bruke skulle jeg være forberedt før forskningen startet (Postholm, 2005). Dette kan ha sine ulemper, der man både kan bli farget og forutinntatt før man starter intervjuet. Spørsmålene kan også bli preget av dette og man kan glemme eller stille spørsmål som ikke blir konkrete nok i forhold til problemstillingen. Jeg forsøkte bevisst ikke å være forutinntatt i denne prosessen. I forberedelsene til undersøkelsen leste jeg mye litteratur om emnet og mente jeg klarte å stille åpne spørsmål som ga informantene mulighet til å gi en mest mulig fri forklaring. I ettertid, dersom jeg hadde hatt mer erfaring fra kvalitativ forskning, kunne jeg kanskje ha vært enda mer detaljert i mine spørsmål vedrørende essensielle tema. For å få enda bedre og mer konkrete svar på problemstillingen burde kanskje spørsmålene ha blitt enda bedre formulert og utdypet. Med mer erfaring som forsker hadde jeg også kanskje visst mer når og hvor lenge jeg skulle lytte under selve intervjuet, samt når jeg skulle bryte inn og stille spørsmål. Men kunne jeg kanskje ha oversett detaljer dersom jeg var en erfaren forsker? Kanskje hadde erfaringene også farget min rolle som forskere i en negativ retning?

Problemstillingen påvirket også hvordan jeg som forsker skulle gripe an oppgavens innhold og forskning. Derfor kunne jeg si at med mer kunnskap om stoffet, hadde det kanskje vært lettere å avgrense oppgaven, som igjen kunne ha gjort det lettere å stille de riktige spørsmål jeg ønsket svar på. Jeg undres også om jeg har fått svar på min problemstilling. Kanskje burde jeg ha stilt meg kritisk til min egen datainnsamling? Dette ut i fra at jeg gjennom min studie intervjuet voksne personer og de skulle huske hvordan det var å være tiåring, der det ikke var andre synspunkter, tilbakemeldinger eller observasjoner som kunne bekrefte informantenes uttalelser. Var datainnsamlingen tilstrekkelig, pålitelig og gyldig nok i og med at det hele handlet om noe som hadde skjedd? Det er jo lett å glemme og man kan jo ubevisst huske feil eller man kan tro at det var slik man husket det. Selv om man er usikker på

om man har fått svar på problemstillingen, velger jeg å stole på at informasjonen jeg fikk fra mine informanter var riktig.

Ser man på den kvalitative metoden opp i mot den kvantitative, mener jeg at det i forhold til min problemstilling var behov for mere utdypende og emosjonelle svar på mine spørsmål. Derfor kunne man ikke benytte kvantitativ forskning, fordi spørsmålsstillingen i en slik metode er mer standardisert og fastlåst.

Intervjuene ble gjort ved møter eller pr telefon. Det er både fordeler og ulemper med telefonintervju. Noen personer kan ha det slik at de synes det er enklere å snakke med ukjente og nøytrale personer, og ut i fra dette klarer de å åpne seg mer emosjonelt. Men det kan også gjøre at man opplever det motsatte der man ikke klarer å åpne seg. Ved å bruke telefon får man ikke sett hvordan informanten responderer på spørsmål eller når de svarer ved bruk av kroppsspråk, ansiktsuttrykk, mimikk og så videre. Dette underbygger ofte det man sier. I telefonintervjuene jeg gjennomførte, tolket jeg det slik at jeg fikk veldig god kontakt med informantene (jfr. metodedelen, avsnittet intervju, underpunkt telefonintervju).

Å intervju barn kontra voksne er også en problemstilling i denne oppgaven. Når man intervjuer barn får man også kanskje tid til å observere dem i ulike situasjoner og aktiviteter, som underbygger det barnet sier. Man kan også snakke med eventuelle lærere, foreldre, besteforeldre, barnehagepersonell og/eller de som har med barnet å gjøre i hverdagen, slike at man kanskje får et mer helhetlig bilde av barnets situasjon. Samtidig får man kanskje en mer pålitelighet og gyldighet i forskningen, fordi svaret barnet gir på et spørsmål kan underbygges med andres tilbakemelding på det samme spørsmål.

Voksne er derimot bedre til å sette ord på ting som de opplever og har muligens fått bearbeidet sine opplevelser. De våger kanskje å snakke om hvordan de opplevde sin hverdag. Barn har trolig mindre forutsetninger for å kunne sette ord på ting som for eksempel det emosjonelle. Kanskje er barnet så lojal overfor sine foreldre at man ikke får det rette svaret? Kanskje lever de under tabu og skam og ikke vil eller er redd for å snakke om dette til noen?

Avslutning

Da jeg startet forskningen undret jeg om det var et sett med felles signaler barn av rusavhengige ga sine omgivelser. Kunne man kanskje ut i fra disse identifisere barna for så å hjelpe og sette inn tiltak som kunne forebygge ytterligere problemer/vansker? Resultatene viste at informantene i stor grad hadde mange fellestrekk i signalene de ga sine omgivelser, som redsel, frykt for å gjøre feil, redd for livet sitt, bekymret, levde i en fiktiv verden og løy om alt og ingenting. Det var også noen ulikheter i disse signalene - noen var innagerende mens andre var utagerende samt at noen snakket mye mens andre snakket ikke i det hele tatt.

For å kunne vite om jeg har fått svar på problemstillingen ”Hvilke signaler gjennom opplevelser mente voksne barn av rusmisbrukere de viste sine omgivelser som tiåring”, måtte jeg vurdere mine resultat opp i mot annen forskning innenfor dette feltet. Jeg har ikke per i dag funnet annen forskning som belyser min problemstilling. Derfor måtte jeg vurdere mine resultat ut i fra annen forskning hvor tema var barn av rusavhengige, men at disse ikke gikk spesifikt på signaler barn viste sine omgivelser. Killèn (2003, 2004, 2007) har i sin forskning hos barn i rusbelastede hjem beskrevet signaler innen omsorgssvikt og disse er i stor grad sammenfallene med mine funn. Dette støttes også av forskere som Christensen (1994, 2000), Hanssen (2001, 2004) og Sundfær (1992, 1999, 2002, 2004). To av mine informanter hadde tydelige signaler ved bruk av kroppsspråk, og dette var hun som hevet skuldrene og i tillegg så ned samt hun som malte seg rundt øynene. Dette er signaler som jeg ikke pr i dag har funnet i annen litteratur og som det derfor hadde vært interessant å forske videre på. Et annet funn som overrasket meg, var at det var selve opplevelsene informanten hadde i hverdagen som påvirket hvilke signaler de ga til sine omgivelser. Selv om barn har nesten de samme utgangspunkt, kan opplevelsene av deres hverdag være ulik og av den grunn ikke gi de samme signaler. Årsakene kan kanskje være barnets overlevningsstrategier, forsvarsmekanismer, tilknytningsstrategier og barnets personlighet.

Innledningsvis beskrev jeg samfunnets intensjoner om å hjelpe barn av rusavhengige ut i fra deres behov. Man kan vel si at dette på langt nær har gått i orden. Alle som omgås barn av rusavhengige, som eksempel barnehage eller skole, har et ansvar overfor disse barna. Derfor må vi kunne tilrettelegge slik at alle barn blir bekreftet, anerkjent, sett og hørt. For å fremme barns utvikling er dette viktige momenter. Det å åpne for samtale og få lov til å snakke om det som ligger barn nærmest, kan kanskje bidra til å fremme barns behov og utvikling. Mulig at også dette kan redusere skammen og tabuet dette med rus medfører. Lojaliteten barna har til sine foreldre kan vi nok ikke ta bort, men vi kan åpne for at barn skal kunne føle tilknytning. En slik tilknytning er en forutsetning for at barn skal kunne føle

trygghet og tillit og derfra tørre å åpne seg. Medavhengighet er et ord som blir brukt mye blant voksne barn av rusmisbrukere. Det er når disse personene støtter den rusavhengige ved at det ikke blir snakket om misbruket og gir misbrukeren mulighet til å fortsette sitt rusmisbruk. Derfor er det så viktig at vi som jobber med barn bryter denne barrieren og bryr oss. Det kreves åpenbart mer forskning på dette området, og kanskje hadde det vært en fordel å forske ut i fra barns ståsted slik at man fikk belyst tematikken også fra den siden.

Avslutningsvis vil jeg komme med noen gode råd fra mine informanter. De mente at det viktigste voksne kan gjøre er å tørre å stå fram å snakke med barna og de må være seg selv og i tillegg høre og se dem. Selv om alt tilsynelatende ser bra ut, der barnet ser velstelt og kommer fra en velstående familie, kan det allikevel være omsorgssvikt. Derfor er rådet at voksne skal lytte og lære av barnet, for svaret har de inni seg, men det kommer ikke alltid fram gjennom språket. Opplevelsene som barn bærer på, kan like gjerne gi seg utslag i barnets atferd. Barn som er ”hyper” trenger ikke å ha ADHD. Stille barn trenger ikke være ensbetydende med ”snille” barn. Det er vel heller ikke normalt at barn i tiårsalderen snaker som en 40 åring? Her burde det vel for alle og enhver lyse noen varsellamper?

Selv om barn har det vanskelig i oppveksten, vil de som regel klare seg. Men hvordan var veien dit? De aller fleste barna kan nærmest seile i medvind gjennom oppveksten, støttet, verdsatt og anerkjent av sine foreldre slik at deres vei til målet har få hindringer. Barn som har rusavhengige foreldre sliter med å finne denne veien. De har havnet på en vei som er både lengre og mer kronglete og de sliter med å se målet i enden. Hadde ikke også disse barna fortjent å få en enklere vei å gå? Kanskje handler det om å *bry seg*?

Litteraturliste

- Arnesen, A., Ogden, T., og Sørli, M.A. (2006). *Positiv atferd og støttende læringsmiljø i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget
- Baumrind, D. (1971). Current patterns and parent authority. *Developmental Psychology Monographs*, 1.
- Bear, G.G. (1998). School discipline in the United States. Prevention, correction and longterm social development. *School Psychology Review*, 27, 14-32.
- Befring, E. (2002). *Forskningsmetode med etikk og statistikk*. (2.utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Bø, I. og Helle L. (2003). *Pedagogisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christensen, H. B. (1994). "Børn i familier med alkoholmisbrug: En redegørelse for relationen mellem familieinteraktion og barnets psykosociale tilpasning". Risskov: Aarhus. Psykologisk institutt, Aarhus universitet
- Christensen, H. B. (2000). *Børnefamilier med alkoholproblemer*. Aarhus: Center for rusmiddelforskning. Aarhus Universitet.
- Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (4.utg.). Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.
- Eide, H. og Eide, T. (2007). *Kommunikasjon i relasjoner: samhandling, konfliktløsning, etikk*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.
- Fennell, M. (2007). *Å bekjempe lav selvfølelse*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Festinger, L. (1954). "A theory of social comparison processes." *Human Relations*, 7, 17-148.
- Fuglseth, K. og Skogen, K. (red.) (2006). *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk*. Design og metoder. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Galvin, K. og Erdal, B. (2007). *Tverrfaglig samarbeid i praksis: - til beste for barn og unge i kommune – Norge*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In R. Baumeister (Ed.), *Self-esteem: The puzzle of low self-regard* (pp. 87-111). New York: Plenum Press.
- Haavind, H. (1989). *Forståelse av Psykologisk utvikling*. Upublisert stensil. Oslo: Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.
- Hansen, F. (2001). DVD: *Jeg kan ikke kalle mamma for en fyllik*: en film om barn av rusmisbrukere. Bergen: informatica i samarbeid med rådet for psykisk helse.

- Hansen, F.A. (red.) (2001). *Barn som lever med foreldres rusmisbruk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hansen, F. (red.) (2004). *Rusmisbruk i et familieperspektiv. Hvilke utviklingsmessige konsekvenser kan dette få for barn; Fra avmakt til handlekraft: en terapeuts møte med voksne barn av rusmisbrukere; Er det barnet eller den voksne som skal behandles: refleksjoner knyttet til kriterier for inkludering av barn av alkoholiker i behandling*. Skien: Borgerstad klinikken. ”Tre artikler som tidligere er utgitt hver for seg. (1. utg.) henholdsvis, 1990, 2001 og 2001”
- Hargie, O. (edited by) (2006). *The handbook of communication skills*. Third edition. London and New York. Routledge Taylor & Francis Group. Part II, core communication skills, Non-verbal behaviour as communication: Approaches, issues and research – Randall A. Gordon, Daniel Druckman, Richard M. Rozelle and James C. Baxter (s. 71-121) Inc.
- Håkonsen, K.M. (1994). *Psykologi*. Oslo: Universitetsforlaget AS. s.264-276
- Johnsen, G. (2002). *Petø-Nord og konduktiv pedagogikk*. Spesialpedagogikk 3: 34-42.
- Kaplan, H.B. (1980). *Deviant Behavior in Defence of Self*. New York: Academic Press.
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. En innføring i historiefaget. (2.utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS. s. 213
- Killèn, K. og Olofsson, M. (red.) (2003). *Det sårbare barnet. Barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Killèn, K. (2004). *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. (3.utg.). Oslo: Kommuneforlaget.
- Killèn, K. (2008). *Profesjonell utvikling og faglig veiledning – et fellesfaglig perspektiv*. (3.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.33-54
- Klomsten, A.T., Skaalvik, E.M., and Espnes, G. A. (2004). *Physical Self-Concept and Sport: Do Gender Differences Still Exist?* Plenum Publishing Corporation.
- Klomsten, A.T., Marsh, H.W., and Skaalvik, E.M. (2005). *Adolescents` Perceptions of Masculine and Feminine Values in Sport and Physical Education: A Study of Gender Differences*. Springer Science + Business Media, Inc.
- Larsen, R.J., og Buss, D.M. (2002). *Personality Psychology. Dumains of Knowledge About Human Nature*. USA: New York. The McGraw-Hill Companies, inc.
- Lauritzen, G. (2003). *Sammenheng mellom rusmisbruk og psykisk helse i et generasjonsperspektiv*. (del av: Kille`n, K. og M. Olofsson (red.) (2003). *Det Sårbare barnet: barn, foreldre og rusmiddelproblemer*. Oslo: Kommuneforlaget.)
- Lauvås, K., og Lauvås, P. (2004). *Tverrfaglig samarbeid: perspektiv og strategi*. Oslo: Universitetsforlaget. 178-188

- Lindgaard, H. (2002). *Voksne barn fra familier med alkoholproblemer – mestring og motstandsdyktighet*. Aarhus: Center for rusmiddelforskning. Aarhus Universitet.
- Lincoln, Y.S. og Guba, E.G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.
- Mead, G.H. (1974). *Medvetande, jaget och samhället*. Stockholm: Argos forlag.
- Mehrabian, A. (1972, 2007). *Nonverbal communication*. New Brunswick (USA) and London (UK): Aldine Transaction, A Division of Transaction Publishers.
- Myers, D.G. (2002). *Social psychology*. USA: New York. The McGraw-Hill Companies, inc.
- Nordhal, T., Sørli, M.A., Manger, T., og Tveit A. (2005). *Atferdsproblemer blant barn og unge. Teoretiske og praktiske tilnærminger*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Postholm, M. B. (2005). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ringdal, K. (2007). *Enhet og mangfold*. (2.utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS.
- Rosenberg, M. (1968). "Psychological selectivity in self-esteem formation," i C. Gordon og K.j. Gergen (red.): *The Self in Social Interaction*. New Your; Wiley.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the self*. New York: Basic Books.
- Røkenes, O.H., Lossius, K., Mausest, T. (1996). *Kommunikasjon og sosialt samspill*. Oslo: Cappelens forlag AS.
- Shavelson, R.J., Hubner, J.J. og Stanton, G.C. (1976). "Validation of Construct interpretations." *Review of Educational Research*, 46,407-441.
- Skaalvik E. (1997). *ISSUES IN RESEARCH ON SELF-CONCEPT*. Advances in Motivation and Achievement, Volume 10, pages 51-97. JAI Press Inc.
- Skaalvik E. M. og Skaalvik, S. (2005). *Skolen som læringsarena. Selvoppfatning, motivasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Stake, R.E. (1995). *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Stipek, D. (1988). *Motivation to learn. From theory to practice*. Englewood Cliffs: NJ: Prentice-Hall.
- Sundfær, Aa. (1992). *Fra rus til mening: en undersøkelse av barn til mødre med tidligere rusproblemer: dagligliv og mestring: utfordringer til hjelpeapparatet*. Oslo: Barnevernets utviklingscenter.

- Sundfær, Aa. (1999). *Ung og lovende: barna til 31 mødre med rusproblemer i svangerskapet er blitt ungdommer: tredje gangs etterundersøkelse med fokus på utvikling og mestring i familie og skole/fritid*. Oslo: Oslo kommune, Barne- og familieetaten, Rusmiddeldirektoratet.
- Sundfær, Aa. (2002). *God dag, jeg er et barn. Artikkel i profesjon og fagsosionomkompetanse i utvikling* / Hallgerd Conradi og Jorunn Vindegg (red). s. 35-42
- Sundfær, Aa. (2004). *Barna til 31 kvinner med rusproblemer er blitt 20 år: hvordan har det godt?* Oslo: Regionsenter for barne- og ungdomspsykiatri, Helseregion øst + sør Ullevål universitetssykehus.
- Sundfær, Aa. (2004). *Voksenliv i lys av foreldrenes rusmisbruk: femte studie av barna til 31 kvinner med rusproblemer i svangerskapet*. Oslo: Oslo Universitetssykehus, Ullevål, klinikk for psykisk helse barn og ungdom.
- Von der Fehn. (1996 s. 85-87; her i Kongsvik m.fl.1998) her fra Galvin, K.og Erdal, B.(2007). *Tverrfaglig samarbeid i praksis: - til beste for barn og unge i kommune – Norge*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- West, M. O. & Prinz, R. J. (1987). *Parental alcoholism and childhood psychopathology*. Psykochological Bulletin, s. 102, 204-208
- Woolfolk, A. (2004) *Pedagogisk Psykologi*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Øiestad, G. (2009). *Selvfølelsen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Internettisider:

Helse og Omsorgsdepartementet. *Opptrappingsplan for rusfeltet (2007-2008)*. Av Sylvia Brustad. Planen er en del av St.prp nr. 1 (2007-2008). Planen vil gjelde fram til 2010. Lastet ned 09.januar 2009, fra URI:

<http://www.regjeringen.no/Upload/HOD/Dokumenter%20FHA/Opptr.plan.pdf>

Stiftelsen Bergensklinikkene. Mestring av rusproblemer. Barne- og familieminister Laila Dåvøy: *Satsing på barn, unge og forebygging*. Åpningsforedrag på åpent møte i Stord, 20. april 2005: Arrangør: Stord hvite Bånd. Lastet ned 09.januar 2009, fra URI:

<http://www.bergenclinics.no/index.asp?strUrl=1000672i&topExpand=&subExpand>

Denne er igjen bygd på: Helse og Omsorgsdepartementet, 1 Helse og omsorgspolitikken, St. prp. Nr.1 (2005-2006).

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stprp/20052006/stprp-nr-1-2005-2006-/1.html?id=211303>

I talen viser Dåvøy til en forskningsrapport av Arne Klyve, Stiftelsen Bergensklinikken, rapporten ligger i deres arkiver, og finnes i samme link som Dåvøys tale.

Helse og Omsorgsdepartementet, dokumenter, proposisjoner og meldinger, meldinger til stortinget, 6. barn av misbrukere..... St.meld. nr. 16 (1996- 97). Narkotikapolitikken. *6. Barn av misbrukere – gravide misbrukere*. Lastet ned 09.januar 2010, fra URI:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/dok/regpubl/stmeld/19961997/st-meld-nr-16_1996-97/29.html?id=19103

Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH 2009). *B. Hensyn til personer (5-19)*. Lastet ned 09. januar 2009, fra URI:

<http://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/>

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguiden

Vedlegg 2: Mail til informanter, - en forespørsel om å være med i prosjektet

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

INTERVJUGUIDE

Innledning

Det første jeg vil gjøre før intervjuene er sjekke at lydopptaker virker.

Så vil jeg informere informantene om formålet med. Her vil jeg fortelle om hvorfor jeg har valgt akkurat dette temaet. Dette er også noe informantene har fått tilsendt tidligere via e-post, som gikk ut på; ”Søker etter kandidater til skriving av masteroppgave” (vedlegg 2).

Deretter vil jeg forklare betydningen av ordet informant, som betyr: en person som gir ut informasjon om ulike ting, og i dette tilfellet er det personen som blir intervjuet. Dette gjør jeg fordi jeg bruker begrepet informant om mine intervjuobjekt.

Informantene vil deretter få informasjon om hans/hennes rettigheter. Vedkommende blir fortalt at intervjuet blir anonymisert, noe som vil si at det ikke er mulig å kunne finne tilbake til informantene. Informantene vil få informasjon om at intervjuet vil bli tatt opp på bånd og årsaken til dette. Informantene vil også skrive under en bekreftelse på både anonymitet og frivillighet. En slik bekreftelse uten underskrift blir lagt som vedlegg i oppgaven (vedlegg 3).

Jeg gjør dem også kjent med at jeg vil slette alle opptak etter at disse er skrevet ned. Deretter får hver informant som ønsker det, lese over det som er skrevet ned fra intervjuopptakene sine. Etter at de har lest igjennom intervjuene, kan de komme med sine meninger om dette er greit eller ikke. Dette blir gjort før man tar det med i oppgaven.

Problemstillingen på oppgaven min er: ”Hvilke signaler, ut i fra hvordan de opplevde sin hverdag, mener voksne barn av rusmisbrukere at de viste sine omgivelser?”

Målet for dette prosjekt handler da om **at du skal tenke tilbake til den tiden da du var ca. 10 år.** Jeg vil derfor at du skal fortelle meg om hvordan du hadde det som 10 åring, da du gikk i 4. – 5. klasse. Ut i fra dette, hvilke **signaler** viste du til dine omgivelser, ut i fra dine **opplevelser** i hverdagen?

Du vil nå få en del spørsmål som jeg ønsker at du skal svare mest mulig utfyllende på. Under hele intervjuet skal du ta utgangspunkt i da du var 10 år.

Bakgrunnsinformasjon

- Kjønn?
- Alder?
- Kort beskrivelse av deg selv, nå i dag?
- Beskriv hvordan du var som 10 åring – da du gikk i 4.-5. klasse. Du kan ta utgangspunkt i de punktene som kommer nedenfor.
- Hvem har du hovedsakelig bodd sammen med i oppveksten, fram til du var 10 år?
- For eksempel dine biologiske foreldre, fosterforeldre og/eller andre voksne.....?

- Har du bodd sammen med dine biologiske foreldre? Antall år?
- Har du bodd sammen med både foreldre og fosterforeldre - fra når og frem til når?
- Har du søsken? Bodde du sammen med dine søsken?
- Hvordan var kontakten mellom deg og dine søsken? Var dere nære venner, uvenner, konkurrerte dere mot hverandre?
- Har du bodd sammen med dine fosterforeldre? Antall år?
- Hvor gammel var du når du flyttet til dine fosterforeldre?
- Hvor lenge bodde du sammen med dem?
- Hvilken type rusmisbruk hadde dine biologiske foreldre, eks; piller, narkotika, alkohol?
- Vet du eventuelt omfanget av rusmisbruket? Hvor ofte ruset de seg, som for eksempel: en gang i uken, flere ganger i uken?
- Var kun den ene eller begge foreldrene rusavhengig?
- Hvor lenge bodde du sammen med dem mens de brukte rus?
- Hvordan er ditt forhold til rus i dag? Som voksen?

Signaler og opplevelser gjennom selvoppfatning, kommunikasjon og relasjon

Selvoppfatning

Når du hører/tenker ordet selvoppfatning og selvakseptering/selvvrurdering, kan du forklare hva du legger i disse ordene?

Ut i fra oppgavens problemstilling og tema vil jeg legge vekt på selvakseptering/selvvrurdering, men jeg vil si litt generelt om selvoppfatning fordi de går inn i hverandre.

Noen stikkord på dette; Selvoppfatning og selvvrurdering kan være den oppfatning, vurdering, forventning, tro eller viten man har om seg selv. Eksempel på selvakseptering: jeg er stolt av meg selv, jeg er fornøyd med den jeg er som person.....)

Når du tenker tilbake på den tiden da du var ca 10 år. Hvordan vil du beskrive deg selv? Utseendet:

- Hvordan så du på deg selv som 10-åring? Pen, stygg, rar...
- Hvordan tror du andre så på deg? Pen, dyktig, snill, grei, flink til å ta meg av andre – skolen.....

Hvilken person var du som 10-åring?

- Hvordan vil du beskrive deg selv som 10-åring? Rolig, stille, utadvent, sint, aggressiv, irritert

Hvilken tanker hadde du om deg selv som 10-åring når du gjorde forskjellige ting, utrettet noe.....

- Ingenting av det jeg gjorde gikk så veldig bra?
- Stort sett hadde jeg mye å være stolt av?
- Var du fornøyd med den du var som 10-åring?
- Synes du selv at du var flink til noe? Lekser, idrett, omsorg,.....
- Følte du noen ganger at livet ditt ikke var til noen nytte?

- Synes du at det meste av det du gjorde klarte du bra?
- Fra en skala fra 1-10 der 1 er dårlig og 10 er topp: Hvor fornøyd var du med deg selv?
- Hva følte du når du klarte oppgaver som andre hadde gitt meg?
- I forhold til andre barn, var du like flink som dem i å løse oppgaver?
- Var du stolt av deg selv, som 10-åring?
- Var du fornøyd med den du var som 10 åring?

Når du nå tenker tilbake til barndommen, kan du beskrive hvordan det var å være barn av en eller flere rusmisbrukere?

- Har ordet ”skam” gi noen assosiasjoner forbundet med det å være barn av rusmisbruker?

Kommunikasjon - kroppsspråk

Kan du forklare hva du legger i ordet kroppsspråk?

Kan du forklare hva du legger i begrepet signaler/tegn?

- Når du var omtrent 10 år, hvordan vil du si at du kom i kontakt med andre voksne og barn?
- Kan du si litt om hvordan andre voksne og barn tok kontakt med deg da du var i 10-årsalderen?
- Prøvde du noen gang å fortelle om din hjemmesituasjon til noen som 10-åring og på hvilken måte gjorde du det? Noen stikkord; snakket med noen, brukte kroppsspråk/kroppsholdning, ansiktsbevegelser, berøring, stillhet, stemmeklang/tempo, bli sett/øyekontakt.....
- Var det noen i dine omgivelser som visste at dine foreldre var rusmisbrukere?

Når du nå ser tilbake på din oppvekst, hvordan var denne i 10 års alderen med tanke på disse begrep:

- trygghet
- tillit
- stabilitet
- Hvis du tar utgangspunkt i begrepene ovenfor, hadde disse noen betydning i forhold til deg og din kontakt med andre voksne og barn? I så fall, på hvilken måte?
- Når du tenker tilbake til barndommen, som 10 åring, kan du beskrive hvordan andre, både voksne og barn, tok kontakt med deg?

Relasjon – samspill/samhandling (hjem, skole, fritid)

Kan du forklare hva du legger i ordet relasjon?

- Hvordan var forholdet ditt til venner?
Stikkord; hadde du mange venner, hvordan var kontakten mellom dere, var det nære-/fjerne venner? Visste disse alt om din situasjon? Hvor mye fortalte du til de rundt deg
- dine venner?
- Hvis du skjulte noe – hva var grunnen til det?

Kan du beskrive hvordan din kontakt var med:

- Lærer(e)
- Foreldre/foresatte
- Generelt voksne
- Andre barn

Eksempel; regler, lover, oppdragelse, snakket til, ble sett, respektert, tillit, trygghet.....

- Kan du fortelle hvordan voksnes eller andre barns tilbakemeldinger var på din måte å være på som 10 åring?
Eksempel som; ros, ris, kjeft, rett, galt, (oppdragelse), eller ingen ting.....?
- Kan du si litt om hvem du hadde mest tillit/trygghet til som barn?
- Hvorfor hadde du tillit til dette mennesket?
- Kan du fortelle hva denne eller disse personer ga deg som de andre ikke ga?
- Hvis du fikk problem som barn, hvem fikk vite om dette og/eller hvem tok du da kontakt med?
- Når du nå tenker tilbake på din barndom, altså omtrent 10 års alderen, kan du si noe om hvordan du ble ”sett”? Følte du at det var noen som la merke til deg?

Kan du si litt om hva du legger i disse ordene nå i dag og hvilken betydning hadde de for deg da du var 10 år?

- Tabu
- Benektelse
- Taushet
- Tilknytningsteori
- Medavhengighet

4) Er det noe jeg har glemt som du mener er viktig å ha med?

Til slutt vil jeg takke deg så mye for at du ville stille opp til intervju. Du har gitt meg mye og ut i fra det du har gitt meg, er jeg i stand til å kunne skrive denne masteroppgaven.

Tusen hjertelig takk ☺

Til

Januar, 2009

Forespørsel om mulig deltakelse i et forskningsprosjekt

Hei

Mitt navn er Sissel Tone Øie Eid og jeg er masterstudent i spesialpedagogikk ved NTNU. Jeg har fra tidligere utdanning som ergoterapeut, adjunkt og spesialpedagog.

I forbindelse med min masterstudie skal jeg skrive en masteroppgave som omhandler temaet signaler og opplevelser voksne barn av rusmisbrukere husker eller mener de ga og hadde i sin hverdag. Derfor har jeg en forespørsel om eventuelt noen har lyst til å delta i dette prosjektet. For å få pålitelig data har jeg satt noen kriterier for mine eventuelle informanter:

- De må være voksne mennesker, både kvinner og menn over 18 år, og ha foreldre/foresatte som var rusmisbruker (all type rusmidler; alkohol, piller, narkotika).
- De må ha bodd helt eller delvis sammen med sine foreldre til omtrent 12 års alderen.
- De må kunne fortelle fra sin barndom, ca som 10 åring, om hvilke opplevelser de hadde og om hvilke signaler de ga til sine omgivelser.

I dette prosjektet skal jeg se på hvordan voksne barn av rusmisbrukere mener de ga av signaler til sine omgivelser ut i fra opplevelsene deres i hverdagen.

Formålet med studien er å belyse voksne barns eget perspektiv og opplevelser av situasjonen. Jeg håper å kunne få en innsikt i hvordan hverdagen var og hvilke opplevelser barn av rusmisbrukere hadde samt hvilke signaler de ga sine omgivelser.

Dette prosjektet er et forskningsarbeid. Jeg vil intervju mine informanter og all data jeg får inn blir behandlet konfidensielt. Intervjuet vil ta ca. en time og vil foregå i løpet av april måned etter avtale med informanten. Av praktiske grunner kommer jeg til å bruke en diktafon etter samtykke fra informanten. All informasjon vil bli slettet etter bruk, og i rapporten vil det bli brukt fiktive navn. Det er anledning til å trekke seg under hele prosessen om det er ønskelig, uten å begrunne dette nærmere..

Min veileder er Anne Torhild Klomsten og hun kan nås på mail (.....) Hvis det er ønskelig med mer informasjon kan jeg nås på telefon (...) eller mail (.....)

Jeg håper på en positiv tilbakemelding fra dere.

Med vennlig hilsen

Sissel Tone Øie Eid, 7212 Korsvegen

Samtykkeerklæring

Alle opplysninger som samles gjennom dette intervjuet vil bli behandlet konfidensielt, navn vil bli anonymisert i rapporten.

Deltakelsen i undersøkelsen er frivillig, og informanten har anledning til å trekke seg når som helst i prosjektførløpet.

Alle intervjuene vil bli tatt opp på bånd, slik at viktig informasjon ikke skal gå tapt. Etter endt intervju vil lydopptakene blir transkribert og når projektrapporten er ferdig skrevet og innlevert, vil alle lydopptak bli slettet.

Takk for at du tar deg tid til å være med på dette forskningsprosjektet.

Jeg er informert om hva dette prosjektet går ut på, og samtykker til å delta i prosjektet.

.....

Sted/dato

Informant

Intervjuer